

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
Кафедра слов'янської філології

**Лексичні запозичення в хорватській мові на позначення музичної
термінології**

Кваліфікаційна робота
на здобуття ОС «Магістр»
студентки 2-го курсу
галузі знань 03 «Гуманітарні науки»
спеціальності 035 «Філологія»
спеціалізації 035.037 «Слов'янські
мови та літератури (переклад включно),
перша – хорватська»,
ОНП «Славістика Центрально-Східної
Європи і Балкан: теоретичні та прикладні студії: хорватська та українська мови і
літератури»
Олександри КУЛИК

Науковий керівник:
д. філол. н., професор,
професор кафедри слов'янської філології
Наталія БЛИК

«Допущено до захисту»
Протокол засідання
Кафедри слов'янської філології ННІФ
№ 12 від 16.04.2025
завідувач кафедри _____
к.філол.н., доц. **Олена ДЗЮБА-ПОГРЕБНЯК**

Зміст

Вступ.....	4
Розділ 1. Лексичні запозичення як результат міжмовних контактів.....	7
1.1. Причини та шляхи проникнення іншомовної лексики в хорватську мову.....	10
1.2. Класифікація лексичних запозичень у лінгвістиці.....	15
1.3. Мовний ланцюг із позиції хорватської лексикології.....	21
1.4. Адаптація іншомовних лексем: фонетична, морфологічна, графічна та семантична.....	28
1.5. Висновки до розділу “Лексичні запозичення в музичній термінології хорватської мови”.....	32
Розділ 2. Формування музичної термінології в хорватській мові.....	34
2.1. Історичний огляд становлення музичної термінології.....	32
2.2. Культурні й політичні чинники функціонування терміносистеми.....	39
2.3. Сучасні тенденції збагачення музичного лексикону.....	40
2.4. Типологія хорватської та української терміносистем.....	42
2.5. Висновки до розділу 2 “Лексичні запозичення в музичній термінології хорватської мови”.....	45
Розділ 3. Лексичні запозичення в музичній термінології хорватської мови.....	47
3.1. Семантичні групи запозичених термінів.....	47
3.2. Функціональні аспекти запозиченої музичної термінології.....	50
3.3. Висновки до розділу 3 “Лексичні запозичення в музичній термінології хорватської мови”.....	55

Словник	57
Висновки.....	77
Список використаних джерел	81

Вступ

Мова — це динамічне явище, що відображає історичні, соціальні та культурні процеси, у межах яких вона функціонує. Одним із найяскравіших проявів цього динамізму є явище „лексичних запозичень” — проникнення слів з однієї мови до іншої, зумовлене міжмовними контактами. Особливо плідним ґрунтом для таких запозичень є термінологія, яка потребує точного і швидкого номінування нових понять та явищ, зокрема в галузі музики.

У сучасному мовознавстві зростає інтерес до дослідження лексичних запозичень як свідчення активної взаємодії між культурами та мовами. „Міжмовні контакти”, спричинені історичними, соціальними, політичними та культурними обставинами, значною мірою вплинули на формування національних мов, зокрема — на розширення їх лексичного складу. Однією з таких мов, у якій чітко простежується інтенсивний процес лексичного запозичення, є хорватська мова.

Хорватська мова, як південнослов'янська мова з тривалою історією культурних і політичних контактів із численними народами, зазнала значного впливу різних мов. Музична термінологія у хорватській мові є наочним прикладом цього впливу: терміни італійського, німецького, латинського, англійського, угорського та турецького походження вживаються в професійному та побутовому музичному дискурсі, створюючи багатий і різномірний лексичний пласт.

Особливо помітним цей процес є у сфері „музичної термінології” — галузі, яка з давніх часів формувалась у міжкультурному просторі та продовжує активно розвиватися під впливом глобалізаційних тенденцій. Лексика, що описує музичні явища, інструменти, стилі, жанри, а також „фразеологізми з музичними компонентами”, містить численні

запозичення з латини, італійської, німецької, англійської та інших мов, які залишили глибокий слід у хорватському музичному лексиконі. Ці запозичення не лише розширюють словниковий склад, але й формують певні „культурні маркери” та „стильові відтінки” мовлення.

Актуальність дослідження зумовлена постійним інтересом до оновлення систематизації лексичних запозичень у галузі музичної термінології в хорватській мові, до комплексного контекстуального аналізу цих запозичень. Такий аналіз дозволяє простежити шляхи адаптації запозичених слів, класифікувати їх за джерелами, функціями та сферами вживання. Водночас, типологічні паралелі з українською музичною термінологією дає змогу виявити тенденції термінотворення у слов'янському мовному просторі. Крім того, аналіз „лексичних запозичень” у музичній термінології дає змогу простежити динаміку мовного розвитку, а також взаємозв'язок між мовою та культурою.

Метою магістерської роботи є систематизація лексичних запозичень у музичній термінології хорватської мови за критеріями джерел, адаптації, значення, з урахуванням впливових чинників позамовного контексту.

Для досягнення мети ставляться такі **завдання**:

- проаналізувати теоретичні підходи до класифікації лексичних запозичень;
- теоретичне обґрунтування феномену лексичних запозичень, історичні та культурні передумови їх проникнення, а також сучасні тенденції розвитку музичного лексикону;
- визначити основні джерела та шляхи проникнення іншомовної музичної лексики до хорватської мови;
- дослідити процес адаптації запозичених термінів (фонетичної, морфологічної, графічної та семантичної);

- виявити семантичні групи запозичень музичних термінів і досвід їхнього функціонування
- порівняти музичну термінологію хорватської та української мов.

Об'єктом дослідження є музична термінологія хорватської мови, а предметом — лексичні запозичення в її складі.

У роботі застосовуються такі методи дослідження: „описовий метод”, „метод зіставного аналізу”, “метод структурного і семантичного аналізу” „історико-порівняльний метод”, а також елементи „кількісного аналізу” для виявлення частотності запозичених одиниць у межах тематичних груп.

Новизна здобутих результатів, що полягає у комплексному висвітленні музичної термінології у хорватській мові в напрямках систематизації за низкою критеріїв і контекстуального аналізу.

Структурно робота поділена на три розділи. У першому розділі розглядаються теоретичні засади явища лексичних запозичень. Другий розділ присвячений аналізу становлення музичної термінології в хорватській мові. У третьому розділі здійснюється класифікація запозичених музичних термінів, їх вживання в офіційній та неформальній мові, а також порівняння з українським лексиконом.

Розділ 1. Лексичні запозичення як результат міжмовних контактів

Мова як динамічна система постійно перебуває під впливом зовнішніх чинників, серед яких ключову роль відіграють міжмовні контакти. У процесі міжмовної взаємодії відбувається обмін лексичними одиницями, що сприяє збагаченню словникового складу мови, а також відображає соціально-культурні процеси, що відбуваються в суспільстві.

Лексичні запозичення — один із найяскравіших результатів таких контактів, що засвідчує відкритість мовної системи до інновацій та водночас викликає дискусії щодо збереження мовної ідентичності.

Автори словника лінгвістичних термінів Д.І. Ганич та І.С. Олійник дають таке визначення цього терміну: «Запозичення – звернення до лексичного фонду інших мов для визначення нових понять і предметів, причому часто самі ці поняття і предмети разом з їх назвами засвоюються від інших народів». Таким чином, як неможливе життя держав, країн та народів без економічних, політичних, культурних відносин, так і неминучим є спілкування між ними, наслідком чого є взаємозбагачення словника. І чим довшим є мовний контакт і необхідність у ньому, тим активнішим є вплив мови-носія позначень запозичуваних реалій на мову-реципієнт. На думку Е. Хаугена, вивчення запозичень відноситься до системи діахронічної лінгвістики, однак в самий момент запозичення ми маємо справу з певним станом мови, який може вивчатися й сам по собі, а саме, ми стикаємося з одночасною наявністю в них тих самих носіїв різних мовних систем. [Есенова Е. Й., Калинич І. Й., Бойтор В. Ю. 2023, с.152].

Термін «запозичення» у лінгвістичній літературі має два значення: ним позначається сам процес використання у системі мови-реципієнта мовних елементів мови-джерела і результат цього процесу, тобто ті елементи у системі мови-реципієнта, які були внесені до неї із системи мови-джерела. Таким чином, за зауваженням Ю.О. Жлуктенка, ми «маємо справу із запозиченими словами, фразами, моделями» [Есенова Е. Й.,

Калинич І. Й., Бойтор В. Ю. 2023, с.152]. З метою розмежування двох значень терміна доцільно використовувати окремі найменування: термін «запозичення» варто вживати для позначення самого процесу переходу мовних одиниць з однієї мови до іншої, тоді як «запозичене слово» — для результату цього процесу. Під запозиченням розуміється перенесення мовних елементів різних рівнів — від фонем і морфем до лексем і синтагм. Відповідно, предметом аналізу можуть бути не лише запозичені слова, а й інші структурні одиниці мови.

Отже, лексичне запозичення розглядається як процес системного використання мовних одиниць різних рівнів з однієї мови в іншій. Цей підхід становить теоретичну основу даного дослідження. У контексті запозичення чітко розмежовуються мова-джерело та мова-реципієнт, що визначає умови реалізації запозичувального процесу. Незалежно від конкретних комунікативних ситуацій, запозичення передбачає дотримання лінгвістичних процедур та закономірностей інтеграції іншомовного матеріалу в нове мовне середовище. Цей процес охоплює адаптацію запозичених одиниць відповідно до графічних, орфографічних, фонетичних, орфоепічних, морфологічних і семантичних норм мови-реципієнта. У результаті цього відбувається формування нової лексеми — запозиченого слова, інтегрованого в мовну систему.

Під лексичним запозиченням розуміємо усі форми передачі іншомовних моделей, які є або результатами їх відтворення у мові-реципієнті, або описовими формами утворення у ній еквівалентів цих моделей. С.І. Олексієнко стверджує, що запозичення – це «складний та довготривалий процес перетворення іншомовного матеріалу в слово, що є подібним до слів мови-одержувача» [Есенова Е. Й., Калинич І. Й., Бойтор В. Ю. 2023, с.152].

Запозичене слово не інтегрується в мову-реципієнт автоматично. Його входження супроводжується обов'язковою адаптацією, яка охоплює

передусім фонетичні й граматичні трансформації. Такий процес забезпечує узгодження нової лексеми з системними нормами мови-реципієнта та її подальше функціонування в мовному просторі. Виходячи з цього, «П.М. Лизанець пропонує таке визначення запозичення: «Лексичне запозичення – це довготривалий мовний процес, в результаті якого слова (та їх структурні елементи) однієї мови поступово засвоюються системою іншої мови в результаті мовних, економічних і культурних відносин різних народів. Лексичне запозичення – найтипівіший і найрегулярніший вид запозичення» [Есенова Е. Й., Калинич І. Й., Бойтор В. Ю. 2023, с.152].

У хорватській мові, як і в багатьох інших, запозичення охоплює не лише повністю асимільовані слова (*koncert, piano, nota* [Vladimir Anić, Rječnik hrvatskoga jezika, 2007]), а й гібридні форми, створені з елементів різного походження. Наприклад, у технічній лексиці використовуються слова типу *automobil* [Vladimir Anić, Rječnik hrvatskoga jezika, 2007] (з грец. *auto* + лат. *mobilis*), а у сфері інформаційних технологій — *kompjuter, softver, hardver* [hjp.znanje.hr], які з англійської майже без змін увійшли в хорватську. У галузі моди — *maneken, kostim, šik* (із фр. *chic*) [hjp.znanje.hr], а в гастрономії — *pizza, špageti, biftek* [hjp.znanje.hr] тощо.

Це свідчить про те, що запозичення є універсальним лексичним явищем, яке охоплює як загальномовну, так і термінологічну лексику. Особливо активно цей процес проявляється в галузях, що швидко розвиваються або тісно пов'язані з міжнародним контекстом, зокрема в музиці. Усі ці приклади демонструють широкий спектр лексичних запозичень, що стали невід'ємною частиною сучасного словника. Таким чином, запозичення — це не лише результат мовного впливу, а й прояв динамічної адаптації мови до нових соціокультурних і комунікативних потреб.

Лексичні запозичення, як правило, виникають унаслідок міжмовної взаємодії, тобто є наслідком мовних контактів. Такі контакти становлять важливий чинник міжнародної комунікації та обміну інформацією, а також

служать основою для розвитку політичних, культурних і торговельних відносин між країнами та народами. Посилення або ослаблення міжетнічних зв'язків безпосередньо впливає на інтенсивність процесу запозичення лексики. При цьому варто розрізняти прямі мовні контакти, що відбуваються між носіями різних мов, та опосередковані, які реалізуються через третю мову-посередника.

1.1. Причини та шляхи проникнення іншомовної лексики в хорватську мову

Хорватська мова є однією з південнослов'янських мов, яка має багату історію та унікальну лексичну структуру. Вона належить до індоєвропейської мовної родини і має багато спільного з іншими слов'янськими мовами, такими як сербська, боснійська та словенська. Однак, хорватська мова також має свої особливості, які роблять її унікальною.

Подібно до носіїв інших мов, носії хорватської мови з найдавніших часів з різних причин – добровільно чи вимушено – постійно мали можливість знайомитися з іноземними мовами, певною мірою їх вивчати та ними користуватися. Так, через своїх носіїв хорватська мова вступала в контакт з іншими мовами, і з цього контакту, як його наслідок, виникло мовне запозичення.

Мовне запозичення — це будь-яке переймання мовної одиниці з однієї мови в іншу. Ми говоримо про запозичення у фонології, морфології, синтаксисі, семантиці, лексикології та стилістиці [М. Самарджія, 1995, с. 45].

Лексичні запозичення є важливим аспектом розвитку будь-якої мови, і хорватська мова не є винятком. Вони виникають у результаті взаємодії з іншими мовами та культурами, а також унаслідок внутрішніх змін, що відбуваються у самій мові. Видатні громадські діячі, письменники та вчені

по-різному ставляться до іншомовних запозичень. Деякі з них (Д. Баранник, Я.Битківська, П.Селігей, О. Стишов та ін.) вважають запозичення природним процесом збагачення мови, а інші (у минулому – І.Нечуй-Левицький, М.Левченко, А.Кримський, Б.Грінченко, І. Огієнко, на сучасному етапі розвитку мовознавства – І. Фаріон та ін.) висловлюють протилежну думку: виступаючи за чистоту мови, здебільшого кваліфікують іншомовні лексеми як потік слів, що порушує стабільність та самобутність сучасної української мови. Свого часу Ш. Баллі вважав, що “запозичення завжди були нормальною функцією лінгвального життя”.

Український учений А. Кримський писав, що “не варто сперечатися про те, звідки взяті слова”, а намагання усунути іншомовні ЛО, які вже міцно ввійшли до української літературної мови, вважав просто зайвим, оскільки “тут ніякої філологічної заборони ніхто не послухає” [Рудакова Т. М. “Іншомовні лексичні запозичення та проблема їхньої доцільності у витлумаченні вчених ХХ–ХХІ ст.” / Т. М. Рудакова / Наукові записи Бердянського державного педагогічного університету. 2015].

Причини лексичних запозичень у хорватській мові можна поділити на дві основні категорії: зовнішні та внутрішні. Кожна з цих причин має свою специфіку та відображає певні соціокультурні та мовні процеси, що мали місце протягом історії.

Зовнішні причини запозичень у хорватській мові виникають унаслідок взаємодії з іншими народами та культурами. Протягом історії Хорватія була частиною різних політичних утворень і зазнавала впливу численних іноземних мов. Процеси мовного запозичення є однією з найдавніших і найпоширеніших форм міжмовної взаємодії. Вони зумовлюються цілою низкою екстралінгвістичних чинників: соціально-політичними обставинами, економічними зв’язками, культурним обміном, військовими конфліктами, міграційними процесами, розвитком

науки й техніки, а також модою на певні мовні елементи. У випадку хорватської мови ці чинники діяли протягом багатьох століть. Географічне розташування хорватських земель, що були у складі різних державних утворень (Османської імперії, Австро-Угорщини, Італії, Югославії), призвело до постійних контактів із мовами сусідніх народів. Наслідком цього є значний обсяг іншомовної лексики в різних сферах, зокрема в культурі та мистецтві, включаючи музику.

Значну роль у формуванні лексичної системи хорватської мови відіграли історичні контакти з іншими державами. “Із теорії мовного контакту відомо, що не існує жодної абсолютно “чистої” мови, бо кожна щось переймає і приймає від іншої. Це явище найочевидніше у мов, які перебувають у безпосередньому контакті” [Marija-Ana Durrigl 1988. s. 97, переклад мій]. Наприклад, під час римського панування на території Хорватії до мови проникло чимало латинських слів, які були необхідні для адміністративних і релігійних потреб. Латина, як мова Римської імперії, мала великий вплив на всі сфери суспільного життя, і багато латинських термінів залишилися в хорватській мові до сьогодні: *diploma* – диплом (від лат. *diploma*), *virus* – вірус (від лат. *virus*) [Vladimir Anić, Rječnik hrvatskoga jezika, 2007]. Окрім латинських запозичень, хорватська мова зазнала впливу і грецької мови, особливо в галузях релігії та науки, де багато термінів, таких як "феномен" чи "філософія", прийшли саме з грецької.

Одним з найпомітніших періодів для хорватської мови було правління Османської імперії на території Хорватії (XV-XIX ст.), яке сприяло проникненню численних турецьких запозичень. Слова, пов'язані з військовою справою, адміністрацією, а також побутовими предметами, стали невід'ємною частиною хорватської лексики. Вони стали частиною хорватської лексики, зокрема такі слова, як "đezva" (мідна або латунна посудина для приготування кави), "kebab" (м'ясо на грилі), "čarape" (шкарпетки) та інші. Це явище можна пояснити необхідністю заповнити

певні лексичні прогалини, оскільки багато концептів не мали точного аналогу в місцевій мові.

У Середньовіччі й епоху Відродження важливу роль у формуванні музичного лексикону відіграв вплив італійської мови. Італійська музична культура, зокрема опера, стала еталоном, що обумовило широке використання італійських термінів: *allegro*, *adagio*, *forte*, *piano* та ін. У XIX–XX століттях зростає вплив німецької музичної школи, що також сприяло запозиченню термінів з німецької мови. Протягом тривалого періоду в Австрійській імперії та в її наступниках, німецька мова була мовою офіційного документообігу, науки та техніки, що сприяло запозиченню багатьох термінів у ці галузі. Наприклад, *portret* — портрет (від нім. *porträt*), *špijun* – шпигун (*spion*), *palačinka* – млинець (від нім. *palatschinke*) [hjr.znanje.hr]. Пізніше, з розвитком популярної музики, особливо джазу, року та електронної музики, у хорватську мову починають проникати англіцизми, які здебільшого пов'язані з новими жанрами, технікою звукозапису, назвами інструментів і музичних ролей (*DJ*, *remix*, *hit*, *beat*, *loop*). Шляхи проникнення іншомовної лексики до хорватської мови різноманітні. Вони охоплюють безпосереднє запозичення з мови-джерела, опосередковане засвоєння через інші мови-посередники, а також засвоєння через мас-медіа, освіту, наукову літературу й побутове спілкування. Варто зауважити, що інтенсивність запозичення корелює з соціальним престижем мови-донора. Наприклад, англійська як мова глобалізованої культури й сучасних технологій має високу продуктивність у сучасному лексичному запозиченні, зокрема й у сфері музики.

Усі ці зовнішньомовні причини не діють завжди і всюди однаково сильно, а в один період одні причини важливіші, в інших – інші. Раніше для встановлення міжмовних контактів і мовного запозичення надзвичайно важливу роль відігравали географічне сусідство мовних спільнот і їхні політичні зв'язки. Останнім часом, завдяки швидкому

розвитку засобів масової комунікації, найважливішими стали культурно-цивілізаційні та науково-технічні зв'язки між носіями двох мов. Саме через сильні й здебільшого несприятливі для хорватського народу політичні зв'язки та безпосередній контакт мовних територій у давніші часи хорватська мова запозичувала з німецької, угорської, турецької та італійської мов, з яких тепер або зовсім не запозичує, або запозичує дуже мало. Навпаки, якщо раніше запозичення з англійської мови в хорватській були дуже рідкісними, то за останні десятиліття саме вони стали найчисленнішими.

Внутрішні причини лексичних запозичень у хорватській мові пов'язані з потребами самої мови та її носіїв. Іноді мовні одиниці запозичуються не тільки через зовнішні впливи, а й через необхідність мовної системи адаптуватися до нових реалій, зокрема в умовах наукового та культурного прогресу. Запозичення стають необхідними тоді, коли мова не має відповідних термінів для нових понять, технологій або явищ.

Однією з важливих причин є потреба в нових термінах для опису сучасних явищ. Наприклад, розвиток інформаційних технологій, Інтернету та бізнесу вимагає запозичення спеціалізованих термінів. Із появою нових концептів, таких як "комп'ютер", "стартап", "вебсайт", хорватська мова звертається до англійської мови, оскільки вона є мовою, що активно просуває ці технології. Однак багато з цих слів швидко адаптуються до хорватського мовного середовища через фонетичну і граматичну адаптацію.

Також важливим внутрішнім чинником є адаптація мовних одиниць до нових соціальних, культурних та економічних умов. Зміни в суспільстві та його потребах, пов'язані з урбанізацією, розвитком технологій і культури, призводять до необхідності створення нових термінів. Мова змушена інтегрувати нові слова, щоб відповісти на виклики часу, наприклад, нові професії та терміни, що відображають сучасні тренди в соціальних і

культурних явищах. Якщо раніше запозичення, прийняті з внутрішньомовних причин, здебільшого стосувалися християнських та правово-політичних термінів, то пізніше запозичувалися лексеми й з інших сфер, наприклад, мода, спорт та музика. Тобто хорватська мова запозичує з інших мов тому, що знаходить у них готові рішення, якими може заповнити прогалини у власній лексичній системі. Так, наприклад, були запозичені лексеми: "*opera*" (від італ. *opera*) — опера, "*koncert*" (від італ. *concerto*) — концерт, "*nota*" (від італ. *nota*) — нота [Anić, Vladimir. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber, 2007]. Проте у хорватській мові є ряд слів іншомовного походження, які були замінені хорватськими еквівалентами в рамках мовної політики, спрямованої на збереження та зміцнення національної ідентичності та мови. Ці заміни часто відбувалися через національні та культурні прагнення, а також через політичні та мовні реформи, зокрема після здобуття незалежності Хорватією в 1990-х роках. Ось деякі приклади таких замін: *kompjutor* (від англ. *computer* → *računalo* (хорв.), *avion* (від лат. *avis*) → *zrakoplov* (хорв.).

1.2. Класифікація лексичних запозичень у лінгвістиці

Автори словника лінгвістичних термінів Д.І. Ганич та І.С. Олійник дають таке визначення цього терміну: «Запозичення – звернення до лексичного фонду інших мов для визначення нових понять і предметів, при чому часто самі ці поняття і предмети разом з їх назвами засвоюються від інших народів» [Есенова Е. Й., Калинич І. Й., Бойтор В. Ю. (2023).

Лексичне запозичення як засіб збагачення словникового складу мови. // Закарпатські філологічні студії. Видавничий дім «Гельветика». У лінгвістичній науці існує кілька підходів до класифікації запозиченої лексики, що враховують її походження, ступінь адаптації, спосіб засвоєння та функціонування в мові-реципієнті. Ті з них, що проходять шлях пристосування до мови-реципієнта, змінюючи звукове оформлення,

стаючи відмінюваними внаслідок появи флексій, виявляючи словотвірну активність і навіть утворюючи нові лексико-семантичні варіанти, стають повністю засвоєними мовою. У лінгвістиці термін «запозичення» розглядається з різних підходів залежно від предмета дослідження. Так, у працях, присвячених білінгвізму та мовній інтерференції, запозичення трактується як один із результатів міжмовного контакту. Дослідники (зокрема Б. Гавранець, Дж. Данн, А. Карлінський, В. Розенцвейг) наголошують, «запозичення – це не лише передача готових елементів однієї мови у володіння іншої, а також і процес їхнього органічного освоєння системою цієї мови, пристосування до її власних потреб, перетворення – формального й семантичного – в умовах іншої системи» [Т. М. Рудакова «Іншомовні лексичні запозичення та проблема їхньої доцільності у витлумаченні вчених ХХ–ХХІ ст.», 2015].

Опираючись на наукові праці М. Самарджія («Leksikologija hrvatskoga jezika», 1995), П. Н. Дундія («Лексичні запозичення: природа, типи, особливості вживання», 2011), Н. В. Гудими («Класифікація основних типів запозичень у сучасній українській літературній мові», 2012). Перша — за критерієм походження, тобто за мовою, з якої термін був запозичений. У контексті хорватської музичної термінології це, зокрема, італійська, німецька, латина, англійська, угорська, турецька та інші. Друга — за способом засвоєння. У цьому випадку Т. М. Рудакова у дослідженні «Іншомовні лексичні запозичення та проблема їхньої доцільності у витлумаченні вчених ХХ–ХХІ ст.» (2015), виділяє дві основні класифікації іншомовної лексики:

– **прямі запозичення**, що потрапляють у мову без посередництва інших мов, зберігаючи свою форму та значення (наприклад, *pianissimo*, *viola*, *takt*);

– **опосередковані запозичення**, які засвоюються через мову-посередника. Так, деякі латинські терміни можуть потрапити до хорватської мови через німецьку або італійську.

“За давністю запозичення й ступенем засвоєння розрізняють запозичені слова в цілому та іншомовні зокрема (запозичення, що не втратили своїх чужорідних фонетичних чи морфологічних особливостей). Серед слів іншомовного походження виділяють інтернаціоналізми, варваризми, екзотизми. Крім власне лексичних запозичень, є запозичення-кальки – структурні (словотвірні) та семантичні. Запозичення бувають прямі (безпосередньо з мови-джерела) й опосередковані” [Т. М. Рудакова “Іншомовні лексичні запозичення та проблема їхньої доцільності у витлумаченні вчених ХХ–ХХІ ст.”, 2015]

Залежно від ступеня адаптації до мовної системи реципієнта, іншомовні запозичення поділяють на кілька типів. Як зазначає Н. В. Гудима у своїй праці “Класифікація основних типів запозичень у сучасній українській літературній мові” (2012), іншомовна лексика може бути:

- **повністю засвоєною**, тобто повністю інтегрованою у фонетичну, граматичну та орфографічну систему мови (наприклад, *ton, glazba, orkestar* у хорватській, адаптовані відповідно до норм — [V. Anić, *Rječnik hrvatskoga jezika*, 2007]);
- **частково засвоєною**, яка зберігає певні елементи іншомовної форми — суфікси, наголос або орфографію (напр., *concertino, synthesizer*);
- **незасвоєною лексикою** — словами або словосполученнями, що вживаються у мові в автентичному вигляді, переважно в професійному середовищі або молодіжному сленгу (*jam session, cover, loop*).

Подібну класифікацію подає також А. Марті, який виокремлює: 1) повністю засвоєні запозичення, 2) частково засвоєні іншомовні слова, 3)

чужі слова, які не були адаптовані мовним середовищем і зберігають свою первісну форму.

Також важливою є функціональна класифікація запозичень: терміни, загальноживані слова, сленгові вирази, кліше тощо. У музиці це дозволяє відрізнити офіційні терміни (*intonacija*, *kontrapunkt* [Vladimir Anić, Rječnik hrvatskoga jezika, 2007]) від неформальних слів, які використовуються у побутовому або сценічному середовищі (*hit*, *bassline*, *riff*).

Лінгвісти також звертають увагу на мотивацію запозичення: чи має слово еквівалент у мові-реципієнті, чи воно необхідне для позначення нового поняття. Часто запозичення відбувається з метою уникнення багатослів'я або задля створення фахової точності.

У випадку музичної термінології запозичення зазвичай функціонально вмотивовані, адже багато понять сформувалися в мовах-донорах і не мають точного відповідника в хорватській мові. Наприклад, термін *glissando* означає специфічний прийом гри на інструменті, який важко передати іншими словами без втрати змісту.

Зазвичай запозичуються слова, а рідше – синтаксичні та фразеологічні вирази. Запозичення окремих звуків та словотворчих морфем (суфіксів, префіксів, коренів) відбувається у процесі їхнього вторинного виділення з більшої кількості запозичених слів. Запозичення пристосовуються до системи цільової мови, а іноді настільки нею засвоюються, що іншомовне походження таких слів не відчувається носіями мови та виявляється лише за допомогою етимологічного аналізу. На відміну від таких повністю засвоєних запозичень, так звані іноземні слова зберігають сліди свого іншомовного походження у вигляді звукових, орфографічних, граматичних та семантичних особливостей. Іноземні слова зазвичай відносяться до спеціальних галузей знань або виробництва (наприклад, флористика – розділ ботаніки, що вивчає та систематизує опис усіх видів рослин). Іноді вони позначають властиві чужим народам чи країнам поняття

(етнографізми, регіоналізми, екзотизми) — наприклад, камамбер — сорт французького сиру. Такі слова тлумачаться словниками іншомовних слів або включаються до звичайних тлумачних словників.

Оскільки запозичення є результатом тривалої історичної взаємодії мов та їхнього змішування, то запозичення займають значне місце у лексиці багатьох мов. У сучасній хорватській мові значну частину лексичного складу становлять інтернаціоналізми — слова іншомовного походження, які функціонують у багатьох мовах світу зі схожою або тотожною формою й значенням. Ці лексеми охоплюють широкі тематичні сфери: науку (*matematika, fizika, teorija, analiza* [Vladimir Anić, Rječnik hrvatskoga jezika,2007]), медицину (*doktor, hospital* [Vladimir Anić, Rječnik hrvatskoga jezika,2007]), техніку (*kompjutor, program, internet* [Vladimir Anić, Rječnik hrvatskoga jezika,2007]), культуру (*kultura, literatura, religija* [Vladimir Anić, Rječnik hrvatskoga jezika,2007]), освіту (*student, fakultet*) та інші. Особливу групу становлять інтернаціоналізми у сфері музики, де зустрічаються такі терміни, як *muzika, melodija, ritam, koncert, opera, solo, orkestar, harmonija, nota, akord, simfonija* [Vladimir Anić, Rječnik hrvatskoga jezika,2007]. Більшість цих слів мають латинське, грецьке, італійське, французьке або англійське походження, що зумовлено історичними контактами Хорватії з іншими європейськими культурами, особливо в періоди активного культурного обміну. В українській мові прикладами таких слів є комітет, проєкт, інфляція та інші. У європейських мовах основний фонд інтернаціоналізмів складають слова, запозичені з грецької та латинської мов, на Близькому та Середньому Сході – слова з арабської та перської мов, на Далекому Сході — слова з китайської мови.

Частина запозичених слів у хорватській мові позначає різні особливості окремих народів. Такі запозичення називають екзотизмами (від грец. *exotikós* — «зовнішній, чужий»). Залежно від того, які особливості вони позначають, екзотизми можна поділити на кілька груп.

Найпоширенішими є екзотизми, що позначають:

- специфічні страви та напої (*бориц, гірос, паелья; женьшень, метакса, горілка*) [Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука, 2005, доступ через slovnyk.ua];
- народний одяг, музичні інструменти, пісні та танці (*кілт, пончо; балалайка, банджо; фадо, фламенко, мазурка*) [Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука, 2005, доступ через slovnyk.ua];
- характерні споруди та житла (*грахт, іглу, юрта, польдер*);
- особливості рослинного і тваринного світу (*ананас, авокадо, банан; гуанако, гну, північний олень, лама*) [Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука, 2005, доступ через slovnyk.ua].

Екзотизмами є також назви іноземних грошових одиниць (*лек, ріал, рупія, шекель*) та назви характерних явищ у сфері суспільного, економічного і політичного життя певного народу чи держави (*кібуц, апартеїд, джихад, інтифада; шериф, лорд*) [Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука, 2005, доступ через slovnyk.ua].

Екзотизми є наслідком прямих або опосередкованих культурних контактів, і в хорватській мові їх варто вживати щоразу, коли йдеться про особливості якогось народу. Лише в окремих випадках, переважно якщо вони позначають страви, екзотизми можуть настільки увійти у вжиток, що носії мови перестають сприймати їх як чужі (*гуляш, млинець, наприкаш, сарма*) [Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука, 2005, доступ через slovnyk.ua].

В історії людства часто траплялося, що якесь ім'я (а у випадку людей — і прізвище) ставало назвою певного поняття. Такі лексеми називають епонімами (від грец. *εponυτοn* — «ім'я бога або героя, яким щось названо»). Найчастіше епоніми є назвами певних відкриттів або винаходів (*дагеротипія, гільйотина, нікотин, сендвіч, жилет*), мистецьких,

літературних і філософських періодів (*авероїзм, маринізм, петраркізм*) або певних людських рис, вчинків, поглядів чи прагнень (*бараба, лінч, квіслінг, шовініст*).

Спільною рисою інтернаціоналізмів, екзотизмів і епонімів є те, що незалежно від адаптації до норм хорватської мови, їхнє іноземне походження залишається помітним. Оскільки міжмовні контакти не обмежуються лише запозиченням лексем як цілого (вираз + зміст) — це не єдиний спосіб впливу мови-донора на мову-реципієнта. Вплив може виявлятися й іншими шляхами, тому в розділі про мовне запозичення необхідно розглянути ще дві групи лексем.

1.3. Мовний ланцюг із позиції хорватської лексикології

Хорватський мовознавець Марко Самарджія запропонував продуктивну модель для опису процесу мовного запозичення, відому як мовний ланцюг (*jezični lanac*). Ця концепція ґрунтується на взаємодії трьох основних компонентів: мова-джерело (*izvorišni jezik*), мова-посередник (*posrednički jezik*) і мова-реципієнт (*jezik primatelj*). Такий підхід дозволяє детально простежити шлях, яким лексема потрапляє в нове мовне середовище.

“Мова-джерело — це мова, у якій термін або лексична одиниця вперше з’являється або усталюється. Під мовою-джерелом у моделі Самарджія розуміється мова, з якої слово походить історично. Це може бути як мова, що створила певну лексему, так і та, яка першою її ввела в активне вживання у відповідній сфері. Наприклад, латинська мова виступає мовою-джерелом для багатьох термінів у сфері релігії, медицини, права та освіти в європейських мовах. Такі слова, як *diploma* або *virus*, мають латинське походження, тож латинська мова — їхній донор. У контексті музичної термінології найчастіше це латина (як мова релігії, науки й мистецтва в Середньовіччі) та італійська (через провідну роль Італії у формуванні музичної культури Європи). Мова-посередник — це

мова, яка «передає» термін із мови-джерела до мови-реципієнта. Часто саме вона здійснює початкову адаптацію слова: фонетичну, морфологічну або семантичну. Наприклад, багато латинських термінів проникли в хорватську не напряму, а через німецьку, італійську чи французьку. Так, слово *koncert* має латинське походження (*concertare* — «змагатися»), але до хорватської потрапило, ймовірно, через італійську *concerto* або французьку *concert*. Мова-реципієнт — це мова, яка запозичує лексему й вживає її у власному мовному контексті. У нашому випадку — хорватська. Самарджія наголошує, що мова-реципієнт не є пасивною стороною процесу: вона активно адаптує, переосмислює та інтегрує нову лексику згідно зі своїми структурними і функціональними нормами” [М. Самарджія, 1995, с. 47]. Наприклад, англійське слово *computer* стало *kompjutor* у хорватській, а згодом, у рамках мовної політики, було витіснене словом *računalo*, створеним на основі власних мовних ресурсів.

За М. Самарджиєм, якщо хорватська мова як мова-реципієнт запозичує лексику без посередництва інших мов безпосередньо з мови-джерела, маємо справу з прямим запозиченням. Таке явище ілюструється схемою: *Мова-джерело (Мд) → Мова-реципієнт (Мр)* [М. Самарджія, 1995, с. 47].

Приклади:

француз. *chanson* → хорв. *šansona*

англ. *band* → хорв. *bend*

Втім, дуже часто мова-джерело передає мові-реципієнту лексеми, які сама раніше запозичила, стаючи таким чином *мовою-посередником (Мп)*. [М. Самарджія, 1995, с. 47].

Коли хорватська мова як мова-реципієнт запозичує якусь лексему з мови-джерела через посередництво третьої мови, ми говоримо про опосередковане запозичення, яке можна зобразити схемою:

Мова-джерело → Мова-посередник → Мова-реципієнт

Приклад:

итал. sonata (Mð) → нім. Sonate (Mn) → хорв. sonata (Mp)

Проаналізувавши “Словник іншомовних слів” О. С. Мельничука та словник В. Аніча “Rječnik hrvatskoga jezika”, італійське слово «*sonata*» [Hrvatski jezični portal, <https://hjp.znanje.hr>], що означає виконання музичного твору певної структури, з’явилося як результат впливу латинської традиції, що, у свою чергу, була наслідком давньогрецького музичного спадку. У цьому випадку хорватська мова запозичила термін «*sonata*» не безпосередньо з італійської (мови-джерела), а через німецьку, яка вже адаптувала цю лексему й широко її використовувала в музичній традиції. Це характерно для термінів, які поширювались разом із розвитком класичної європейської музики через німецьке середовище у XVIII–XIX століттях. Ця модель важлива для розуміння того, що запозичення рідко відбуваються в один крок. Наприклад, музичний термін *oratorij* [Hrvatski jezični portal, <https://hjp.znanje.hr>] (від лат. *oratorium*) потрапив до хорватської мови через італійську, у якій він уже був усталений як позначення музично-драматичного жанру. Такі багатоступеневі шляхи запозичення зумовлюють появу формально-семантичних модифікацій: зміни у значенні, написанні, вимові тощо.

У багатьох випадках саме через посередника слово зазнає фонетичних, морфологічних або семантичних змін. Наприклад, грецькі терміни часто потрапляли в хорватську мову через латину або церковнослов’янську мову. Слово *філософія* має грецьке коріння (*philosophia*), але могло проникнути в хорватське мовне середовище через латину як посередника, де вже сформувався відповідний науковий термін. Так само багато англіцизмів у хорватській мові фактично походять не безпосередньо з англійської мови, а були посередньо запозичені через німецьку або французьку. Наприклад,

деякі технічні терміни, які сьогодні сприймаються як англіцизми, раніше закріплювалися в німецькій як мові науки й техніки, а вже звідти проникали в хорватську.

Модель мовного ланцюга М. Самарджія є надзвичайно корисною для аналізу походження запозичених слів, оскільки вона дозволяє уникнути спрощених уявлень про пряме запозичення. Часто одне слово проходить кілька мовних "перевалочних пунктів", де змінюється його форма або значення. Наприклад, італійське слово *opera* [Hrvatski jezični portal, <https://hjp.znanje.hr>] (що в свою чергу має латинське походження) через свою художню цінність і поширення у Європі стало міжнародним терміном і було запозичене багатьма мовами, зокрема й хорватською. Застосування мовного ланцюга особливо важливе при аналізі історичних етапів розвитку музичної термінології, оскільки дає змогу простежити не лише етимологію терміна, а й культурні шляхи його поширення. Таким чином, модель Самарджії слугує ефективним аналітичним інструментом у дослідженні лексичних запозичень, зокрема в галузі музики, де культурна посередність є надзвичайно важливим фактором мовної динаміки.

Розуміння ролі мови-джерела, мови-посередника та мови-реципієнта дозволяє простежити, яким чином змінюється слово на кожному етапі, як воно адаптується до нових мовних і культурних умов, і як саме воно закріплюється в мові-реципієнті. Такий підхід сприяє глибшому розумінню механізмів мовного запозичення та лексичної динаміки в хорватській мові.

Мови-посередники відігравали роль не лише в запозиченні слів із таких далеких і частково екзотичних для хорватської мови мов, адже значна кількість запозичень із ближчих нам мов також потрапила в хорватську через мови-посередники: зі старогрецької через латинську, з французької та англійської через німецьку, з німецької через угорську, з латинської через італійську та німецьку, з новогрецької через турецьку.

У музичній сфері хорватська мова отримала значну частину своєї термінології завдяки запозиченням, що проходили через ланцюжок проміжних мов-посередників. Проаналізувавши “Словник іншомовних слів” О. С. Мельничука та словник В. Аніча “Rječnik hrvatskoga jezika”, можемо навести приклад: термін «*арія*» у хорватській мові запозичено з італійської, проте його корені простежуються ще в старогрецькій мові, а латинська традиція зіграла свою роль у передачі цього слова до Італії. Подібний процес спостерігається й у випадку із «сонатою». Також у хорватську мову потрапили такі терміни, як «*опера*» та «*концерт*», які були сформовані в Італії — осередку класичної музики. У цьому випадку латинська традиція слугувала базою для подальшого розвитку музичної термінології, яку потім адаптували до потреб хорватського мовного середовища через посередництво італійської мови.

Таким чином, завдяки посередницькому впливу латинської та італійської мов, хорватська музична лексика отримала свої основні терміни, що дозволили точно й елегантно описувати як окремі музичні жанри, так і характерні особливості музичних творів.

Роль мов-посередників у мовному запозиченні велика і надзвичайно важлива, адже через них у хорватську мову надходили не лише запозичення. Завдяки мовам-посередникам хорватська культура проклала мости до інших культур і цивілізацій, а також до нових наукових досягнень. Тому мови-посередники справедливо називають не лише мовними, а й культурними та цивілізаційними посередниками.

Опосередковане запозичення нерідко є дуже складним процесом, оскільки під час передачі якоїсь лексеми від мови-джерела до кінцевого реципієнта інколи бере участь кілька мов, що може залишити слід і на формі, і на значенні запозичення.

У хорватській мові маємо, наприклад, лексеми *kiosk* і регіоналізм *cosak*, які мають спільне походження, але були запозичені в різний час і через

різних посередників. Лексему *cosak*, яка сьогодні не належить до активного лексикону хорватської літературної мови (її повністю витіснили два хорватські синоніми — *kut* і *ugao*), хорватська мова запозичила з турецького *köşk*, яке, у свою чергу, походить із перської мови (*kušk*). Ця лексема засвідчена в народній мові й у мові усної народної творчості, а з XVIII століття — і в письмовій хорватській літературі. Лексема *kiosk* має те саме походження, але шляхом передачі пройшла інший шлях: турецьке *köşk* ("вілла, башта, літній павільйон") потрапило до французької мови, де набуло форми *kiosque*, звідти запозичене німецькою як *kiosk*, а з німецької потрапило в хорватську мову в минулому столітті зі значенням "будиночок на розі для продажу газет і дрібних товарів" [М. Самарджия, 1995, с. 48].

“Оскільки в минулому хорватські землі належали до різних політичних утворень, окремі частини хорватського мовного простору встановлювали різні мовні контакти. Таким чином, кожне хорватське наріччя мало свої мови-джерела і мови-посередники. Що стосується мов-посередників, можна сказати, що через велику політичну роздробленість свого простору в минулому найбільше їх мало штокавське наріччя — аж п’ять: латинська, німецька, італійська, угорська і турецька” [М. Самарджия, 1995, с. 49].

Наприклад:

- через латинську запозичено *škola* (*scola* ← *лат. schola* ← *грец. skholē*),
- через німецьку — *cimer* (нім. *zimmer*),
- через італійську — *pasta* (італ. *pasta*),
- через угорську — *šogor* (угор. *sógor* ← *нјем. Schwager*),
- через турецьку — *ćilim* (тур. *kilim*).

“Кайкавське наріччя запозичувало через три мови (латинську, німецьку та угорську), а чакавське — через дві мови (латинську та італійську). З п’яти мов, які були посередниками для хорватських наріч, одна була посередником лише для одного наріччя (турецька — для штокавського), три були спільними для двох наріч (німецька та угорська — для

кайкавського і штокавського, італійська — для чакавського і штокавського), а латинська мова була єдиною спільною для всіх трьох хорватських наріч. Таке особливе місце серед мов-посередників латинська мова здобула завдяки кільком важливим фактам: вона була мовою західного християнства, до якого належали хорватські землі до церковного розколу, а також мовою науки, літератури та дипломатії в Західній Європі протягом тривалого часу. До цього слід додати, що латинська мова в Хорватії зберігала статус офіційної ("дипломатичної") мови аж до жовтня 1847 року, коли за рішенням Хорватського сабору її замінила хорватська мова." [М. Самарджия, 1995, с. 48]

“ Окрім прямого та непрямого запозичення, існує ще один тип, який можна охарактеризувати як поєднання двох попередніх. Це відбувається, коли мова-реципієнт спочатку запозичує певну лексему з мови-джерела, а потім, через деякий час, ця ж лексема повертається назад до мови-джерела. Такий процес називається циклічним запозиченням і його можна зобразити наступною схемою: мд → мр → мд” [М. Самарджия, 1995, с. 48].

“Циклічні запозичення часто виникають між мовами, які довгий час перебувають у контакті. При цьому обидві мови по черзі виступають в ролі мови-джерела і мови-реципієнта, як це спостерігається, наприклад, у взаємодії між французькою та німецькою мовами. Що стосується хорватської мови, то приклади циклічних запозичень зазвичай походять з хорватсько-угорських мовних контактів. Вони, як правило, не належать до стандартної хорватської лексики, але досі активно використовуються в діалектах. Наприклад, хорватські діалектизми *ákov* («стара міра для рідини») та *astäl* були запозичені з угорської мови (угор. *akó* та *asztal*), в той час як угорські слова — це слов'янські запозичення (*okov* і *stol*). Ще одним прикладом циклічного запозичення є слово *kravata* (краватка). Це

слово можна розглядати як результат циклічного запозичення, оскільки французька лексема *cravate* походить від хорватського слова *Hrvat* (хорват).” [М. Самарджія, 1995, с. 48-49]

1.4. Адаптація іншомовних лексем: фонетична, морфологічна, графічна та семантична

Процес адаптації іншомовної лексики до фонетичної, морфологічної та графічної системи мови-реципієнта є невід’ємною частиною функціонування запозичень у межах національної мовної системи. У хорватській мові, як і в більшості слов’янських мов, запозичені одиниці проходять складний шлях від чужомовного елемента до повноцінного носія граматичних та фонологічних норм хорватської мови. Запозичення лексики не завершується лише її перенесенням у нову мовну систему — воно обов’язково супроводжується процесами адаптації, тобто пристосуванням іншомовної одиниці до норм мови-реципієнта. У лінгвістиці виділяють кілька основних типів адаптації: фонетичну, морфологічну, графічну та семантичну. Усі вони мають місце у хорватській музичній термінології.

“Запозичення є процесом переміщення різних елементів з однієї мови в іншу. Під різними елементами розуміються одиниці різних ярусів мови — фонології, морфології, синтаксису, лексики, семантики»” [Дундій П. Н. Лексичні запозичення: природа, типи, особливості вживання // *Лінгвістика*. – 2011]

Фонетична адаптація передбачає пристосування чужомовного звукового складу до фонетичних норм хорватської мови. Вона проявляється у зміні вимови, зокрема у спрощенні складних звуків, які відсутні в хорватському звуковому складі, або ж у заміні їх на найближчі за артикуляційними характеристиками. Наприклад, музичний термін *bass* (англ.) у хорватській мові реалізується як *bas*, із втратою подвоєного

приголосного та адаптацією голосного до хорватських фонетичних правил. Подібно адаптовано *guitar* → *gitara*, *jazz* → *jazz*, з незначними змінами або збереженням оригінального написання, але зміненим звучанням.

Фонетична адаптація стосується змін у звуковому оформленні слова, спричинених фонологічною системою мови-реципієнта. Наприклад, італійське *violoncello* у хорватській мові функціонує як *violončelo*, з адаптованим голосним і фонемою *č*, якої немає в італійській; *con brio* («енергійно») іноді вимовляється за правилами хорватської транскрипції як *kon brio*, хоча в писемному вигляді зберігає італійську форму. В українській мові аналогічні фонетичні адаптації можна спостерігати в термінах віолончель, мецо-сопрано тощо, де частково змінено звучання відповідно до фонетики української. Окрім заміни окремих звуків, відбувається також адаптація наголосу та довжини голосних відповідно до просодичних (надсегментних) особливостей хорватської мови. Приклади з інших сфер життя: *jeans* (англ.) → *traperice* (адаптація через переклад, але існує і форма *džins* з фонетичною адаптацією), *show* (англ.) → *šou* (зміна *sh* → *š*), *garage* (фр.) → *garaža* (адаптація звучання та закінчення). При цьому характерним є зміщення наголосу до початку слова, внаслідок чого багато запозичень отримують короткий висхідний наголос, після якого йде післянаголосна довгота: „*amoroso* > *amòróž*, *boccone* > *bokùn*, *giardino* > *đžàrdìn*, *fortuna* > *fòrtùna*. У випадку італіанізмів у стандартній хорватській мові часто спостерігаються коливання в адаптації наголосу, оскільки вимова намагається наблизитися до вимови зразка, при цьому зберігаються місце та кількість наголосу (*allegramente* > *alegramènte*, *amabile* > *amàbile*, *andante* > *andànte*) [Lelija Sočanac, “Talijanizmi u hrvatskome jeziku”, Zagreb, 2002].

Морфологічна адаптація передбачає включення запозиченого слова у систему відмінювання, узгодження роду, числа та відмінка. Запозичення зазвичай підпорядковуються морфологічним моделям, які існують у

мові-реципієнті. Так, іменники жіночого роду часто отримують закінчення *-a* (*melodija, gitara, sonata*), а чоловічого — *-n, -r, -l* тощо (*ton, ritam, koncert*). Прикметникові форми також утворюються за моделлю прикметників (*klasičan, akustičan, harmoničan*), навіть якщо основа іншомовна. Також можемо проаналізувати слово *takt* (з нім. *takt*) у хорватській мові функціонує як іменник чоловічого роду першої відміни: *takt – takta – taktovi*; запозичене *synthesizer* адаптується як *sintisajzer*, який отримує типово хорватські морфеми: *sintisajzerom, sintisajzeri*. Подібно в українській мові: такт – такту – такти, синтезатор – синтезатора – синтезатори. Приклади з інших сфер життя: *manager* (англ.) → *menadžer* (отримує закінчення *-er*), *email* (англ.) → *e-mail* або *e-pošta*, *download* (англ.) → *downloadati* (з утворенням інфінітиву). Запозичені іменники жіночого роду часто отримують закінчення *-a*, яке є типовим для жіночого роду в хорватській мові. Інші приклади: *die kritik* (нім.) → *kritika* (хорв.), *stewardess* (англ.) → *stjuardesa* (хорв.). У деяких випадках запозичене слово змінює суфікс, щоб відповідати хорватським морфологічним нормам. *boxer* (англ.) → *boksač* (хорв.) Деякі іменники можуть змінювати рід під час адаптації, наприклад, *le reportage* (фр., чоловічий рід) → *reportaža* (хорв., жіночий рід), *jungle* (англ., середній рід) → *džungla* (хорв., жіночий рід). Дієслова адаптуються найпоследовніше. Усі запозичені дієслова в хорватській мові отримують інфінітивне закінчення *-ti*. Між основою дієслова та закінченням *-ti* додається суфікс *-a-*, *to strike* (англ.) → *štrajk-a-ti* (хорв.), *engager* (фр.) → *angažir-a-ti* (хорв.) Можемо ще навести такі приклади: (*Acquarello* > *akvarel*, *balletto* > *balet*, *ducat* > *dukat*, *maestr* > *maestral*) [Lelija Sočanac, “Talijanizmi u hrvatskome jeziku”, Zagreb, 2002].

Графічна адаптація має на меті наблизити написання іншомовного слова до орфографічних стандартів хорватської мови. У більшості випадків запозичення супроводжуються змінами орфографії —

спрощенням написання або наближенням до правил хорватської графіки. Наприклад, англійське *remix* часто фіксується у вигляді *remiks*, або навіть *remix* (у молодіжному жаргоні), але у формальному середовищі можливе написання *remiks* з літерою *k*. *Jazz* — спершу вживалося як *jazz*, але з часом укріпилася форма *džez*, ближча до вимови і графічно адаптована до хорватської орфографії. В українській мові це: джаз, ремікс, трек, гіт, що свідчить про подібні графічні адаптації. В одних випадках адаптація повна, в інших — слово зберігає оригінальний напис, що часто притаманно англіцизмам або термінам, пов'язаним із сучасною популярною культурою. Це найпростіший тип адаптації, який стосується написання слова.

Семантична адаптація — це процес зміни або звуження/розширення значення запозиченого слова. У музичній термінології це трапляється доволі часто: *hit* в англійській мові має широке значення «удар», але в хорватському контексті *hit* означає «popularna pjesma» — отже, відбулося семантичне звуження. *Bass* (бас-гітара або низький звук) у хорватській часто означає лише інструмент, тоді як в англійській слово має ширше вживання, включаючи вокальний діапазон. В українській мові аналогічна ситуація: *xim* = популярна пісня, *бас* = інструмент або вокальний регістр залежно від контексту. Деякі запозичення використовуються в більш вузькому чи ширшому сенсі, ніж у мові-донора. Приклади: *mouse* (англ.) → *миш* (отримує додаткове значення «комп'ютерна миша»), *bug* (англ.) → *бубика* (значення «помилка у програмі»), *porodica* («родина») → у певних контекстах також «мафіозний клан» (під впливом англійської).

Запозичені слова не завжди зберігають свої первісні значення. У хорватській мові вони можуть отримувати нові значення, що відповідають потребам мовної системи. Виділяють три типи семантичної адаптації:

- значення залишається таким самим, як у мові-джерелі,
- значення звужується в хорватській мові порівняно з мовою-джерелом,

- значення розширюється в хорватській мові.

Приклади: *mouse* (англ. «миша») → *miš* (у хорватській також означає «комп'ютерна миша»), *bug* (англ. «жук») → *bubica* (у хорватській також означає «помилка у програмі»), *porodica* (хорв. «сім'я») → також використовується у значенні «мафіозний клан».

“Іноколи запозичене слово має різні значення у стандартній хорватській мові та в дубровницькому варіанті. Так, *aria* у стандартній хорватській означає і «наспів», а в дубровницькому — «повітря», *kredit* означає «позика», а в дубровницькому — «довіра». Іноді існують відмінності як у значенні, так і у формі запозичень, що походять від однієї й тієї ж моделі. Так, *fiasco* > *fijasko* у стандартній хорватській мові запозичене лише у переносному значенні «велика невдача», тоді як у дубровницькій — у формі *fijasak* або *fijasak* — запозичене в первинному значенні «плетена бутель». Можемо побачити, що в дубровницькому варіанті часто запозичуються базові значення, а в стандартній хорватській — похідні й переносні” [Lelija Sočanac, “Talijanizmi u hrvatskome jeziku”, Zagreb, 2002].

1.5. Висновки до 1 розділу “Лексичні запозичення як результат міжмовних контактів”

У першому розділі було детально проаналізовано поняття лексичного запозичення як результату тривалої міжмовної взаємодії, що спричинена соціальними, політичними, економічними та культурними чинниками.

Доведено, що хорватська мова, будучи історично відкритою до зовнішніх впливів, зокрема з боку латинської, італійської, німецької, угорської, турецької та англійської мов, активно інтегрувала запозичення у свій лексичний склад.

У роботі розкрито основні причини лексичних запозичень, які поділяються на зовнішні (контакт із іншими мовами внаслідок історичних процесів — війни, колонізації, культурні зв'язки) та внутрішні (потреба в

новій номінації, термінологічне збагачення, еволюція мовної системи). Розглянуто класифікації запозичень за ступенем адаптації (повністю засвоєні, частково засвоєні, незасвоєні), способом засвоєння (прямі й опосередковані) та джерелом походження.

Особливу увагу приділено концепції мовного ланцюга Марко Самарджії, яка дозволяє прослідкувати шлях запозичення через посередницькі мови (наприклад, латина → італійська → хорватська). Встановлено, що процес запозичення майже завжди супроводжується фонетичною, морфологічною, графічною та семантичною адаптацією. Усі ці механізми забезпечують поступову інтеграцію запозичених одиниць у структуру мови-реципієнта, зокрема в професійній термінології.

Таким чином, у першому розділі підкреслено, що лексичні запозичення є не лише наслідком міжмовної взаємодії, а й вагомим чинником розвитку та модернізації мови. Вони свідчать про відкритість хорватської мовної системи до інновацій, водночас зберігаючи її національну ідентичність.

Розділ 2 Формування музичної термінології в хорватській мові

2.1. Історичний огляд становлення музичної термінології

“Історія музичної термінології тісно пов’язана з еволюцією самої музики як мистецтва, науки та форми комунікації. Перші свідчення термінологічної систематизації можна знайти ще у Стародавній Греції, де Піфагор, Арістоксен та інші філософи розглядали музику як частину математично-філософської картини світу” [С. Булик-Верхола, Зародження наукової музичної термінології української мови в XVI–XVIII ст., 2014]. Саме з того часу закріплюються такі поняття, як гармонія (*harmonia*), ритм (*rhythmos*), інтервал (*diastema*) [Hrvatski jezični portal, <https://hjp.znanje.hr>].

Розвиток музичної термінології в хорватській мові тісно пов’язаний із загальною історією європейської музичної культури та з позицією Хорватії як культурного моста між Сходом і Заходом. Починаючи з середньовіччя, музичне життя на території хорватських земель розвивалося під впливом церковної музики, італійського мистецтва, німецької школи та пізніше — європейської популярної музики. Із розвитком світської музики в епоху бароко та класицизму, в хорватську лексику проникають численні італійські терміни, що закріпилися як базові одиниці: *opera*, *sonata*, *oratorij*, *simfonija* [Hrvatski jezični portal, <https://hjp.znanje.hr>]. Італійські впливи залишаються найвідчутнішими навіть сьогодні, особливо у сфері виконавської термінології. У хорватській мові розвиток музичної термінології пройшов кілька етапів, що значною мірою відображали політичні, культурні й освітні процеси в регіоні. Протягом століть Хорватія перебувала під впливом різних держав і культур (Османської імперії, Австро-Угорщини, Італії), що зумовило багат шарову структуру її лексичної системи, зокрема у сфері мистецтва. У середньовіччі, коли літургійна музика займала центральне місце, термінологія формувалася переважно під впливом латини. Церква відігравала ключову роль у

збереженні музичних знань, а більшість термінів мала сакральне або латинське походження.

У середньовічний період основним типом музичної практики була церковна музика. Багато термінів у цей період були латинського походження, оскільки саме латина була мовою літургії та богословської науки. Прикладами таких термінів є: *cantus* – спів, *hymnus* – гімн, *psalmus* – псалом, *organum* – орган [Hrvatski jezični portal, <https://hjp.znanje.hr>].

Більшість із цих термінів залишилися у використанні і в сучасній хорватській, хоча часто в адаптованій формі: *kant*, *himan*, *psalam*, *orgulje* [Hrvatski jezični portal, <https://hjp.znanje.hr>]. Схожі процеси спостерігаються і в українській мові: *гімн*, *псалом*, *кант* (як жанр духовного співу), *орган*. У середньовіччі та добу Відродження термінологія активно збагачується латинськими та італійськими запозиченнями, адже саме Італія стає одним із центрів розвитку європейської музики. Саме з італійської мови походить багато сучасних міжнародних музичних термінів: *allegro*, *adagio*, *forte*, *piano*, *concerto*, *sonata*, *libretto* [Hrvatski jezični portal, <https://hjp.znanje.hr>] тощо.

У добу Відродження Хорватія потрапляє під сильний вплив італійської культури, особливо в приморських регіонах (Істра, Далмація). Італія в цей період була центром музичних новацій — від розвитку багатоголосся до появи опери. Це спричинило масове проникнення італійських музичних термінів: *opera* – опера, *aria* – арія, *concerto* – концерт, *sonata* – соната, *libretto* – лібрето [Hrvatski jezični portal, <https://hjp.znanje.hr>]. Більшість із них безпосередньо увійшли до хорватської мови, зберігаючи або повністю італійську форму (*opera*, *sonata*) або зазнавши мінімальної адаптації (*libreto*, *koncert*). Наприклад, у хорватських музичних програмках можна прочитати: “U drugom dijelu programa slijedi koncert za violinu i orkestar, skladan u stilu bečke klasike.” Українська мова також перейняла ці терміни: *опера*, *арія*, *концерт*, *соната*, *лібрето* [Словник іншомовних слів / за ред.

О. С. Мельничука, 2005, доступ через slovnyk.ua].

У XVIII–XIX століттях німецька музична школа (особливо діяльність композиторів як Й. С. Бах, Л. ван Бетховен, В. А. Моцарт) стала еталоном у сфері композиції та теорії музики. У цей період до хорватської мови проникають німецькі терміни, зокрема пов'язані з теорією музики, гармонією, формою: *takt* – *такт*, *tonleiter* – *гама* (у хорватській: *ljestvica*), *kapellmeister* – *капельмейстер*, *stimme* – *голос* (у значенні партії у творі), *streichinstrumente* – струнні інструменти. Приклад у реченні: “*Dionica za prvi glas u zboru napisana je u visokom registru.*” Деякі з цих термінів повністю адаптовані (*takt*, *kapelmajstor*), інші — витіснені місцевими або міжнародними варіантами. Із розвитком нотної грамоти, музичної теорії, акустики, інструментознавства та музикознавства термінологія набувала дедалі більшої точності та системності. У XVIII–XIX ст. з появою національних композиторських шкіл зростає вплив німецької, французької, а згодом англійської мови. Зокрема, німецька школа подарувала такі терміни, як *Leitmotiv* (лейтмотив), *Gesamtkunstwerk* (синтетичне мистецтво), а англomовна сфера — значну частину термінів сучасної популярної та електронної музики (*beat*, *loop*, *remix*, *synth*).

З середини XX століття і особливо після Другої світової війни, із поширенням джазу, року, попмузики та електроніки, основним джерелом нових термінів стала англійська мова. Англіцизми входять у лексику як офіційно (через ЗМІ, музичну освіту), так і неофіційно (через сленг, молодіжну культуру): *band* – *бэнд*, *hit* – *хіт*, *remix* – *ремікс*, *loop* – *луп*, *beatbox* – *бітбокс*, *track* – *трек/пісня*. Приклади з ужитку: “*Novi album sastava sadrži deset hitova, uključujući remix poznate balade.*” Аналогічні приклади в українській: хіт, ремікс, трек, біт, бэнд. У XX столітті, з розвитком звукозапису, радіо, телебачення та цифрових технологій, музична термінологія набуває міждисциплінарного характеру. Водночас спостерігається паралельне існування "чистих" хорватських

відповідників (*glazbenik — muzičar, skladba — kompozicija, glasovir — klavir* [Vladimir Anić, Rječnik hrvatskoga jezika, 2007]), що є наслідком мовної політики Хорватії щодо підтримки національної лексики.

Музична термінологія хорватської мови сформувалася під потужним впливом різних мов, що історично, географічно або культурно взаємодіяли з хорватським простором. У цьому підрозділі детально розглянемо основні джерела запозичень: італійську, німецьку, латинську, англійську, угорську та турецьку мови.

Італія століттями була одним із центрів європейської музичної культури. Більшість термінів, пов'язаних із музичними темпами, динамікою, формою творів і жанрами, мають італійське походження: *allegro — швидко, весело, adagio — повільно, forte — голосно, piano — тихо, concerto — концерт, opera — опера, duetto — дует, aria — арія, libretto — лібрето* [Hrvatski jezični portal, <https://hjp.znanje.hr>]. Ці терміни активно використовуються в навчанні музики, концертних анотаціях і підручниках. Вони зазвичай зберігають італійське написання і не перекладаються: “*Allegro con brio otvara prvo stavak ove simfonije.*” Українська мова має ідентичний набір термінів: алегро, адажіо, форте, піано, арія, лібрето, дует.

Німецький вплив особливо відчутний у галузі музичної теорії, інструментів і організації ансамблів. Багато хорватських музичних термінів походять із німецької: *takt — такт, kapellmeister — капелмайстор (диригент капеле), stimme — голос / партія, tonart — тоналітет*. Наприклад: “*Dirigent je bivši kapelmajstor u Beči, s dugogodišnjim iskustvom rada s gudačima.*” У деяких випадках німецькі терміни залишаються в обігу паралельно з міжнародними (італійськими або англійськими).

Як мова Церкви, науки й мистецтва в середньовічній Європі, латина була джерелом для великої кількості базових музичних термінів: *cantus — спів, modulatio — модуляція, organum — орган, chorus — хор, intonatio — інтонація, mensura — метр, scala — гама (ljestvica)* [Hrvatski jezični portal,

<https://hjp.znanje.hr>]. У хорватській латинські слова часто були засвоєні через італійську або німецьку, з деякою зміною форми: “*Crkveni kor pjeva tradicionalni himan s latinskim tekstom.*” Українська: кантус, модуляція, органум, хор, інтонація, шкала.

Англіцизми здебільшого пов’язані з популярною культурою, технікою запису, електронікою, жанрами та новими музичними ролями: *remix* – ремікс, *DJ (disc jockey)* – діджей, *track* – трек (пісня), *loop* – луп (петля звука), *rap* – реп, *hip-hop* – хіп-хоп, *beatbox* – бітбокс. Ці терміни зазвичай не перекладаються, але іноді адаптуються фонетично або орфографічно: “*Mladi producent koristi loopove i beatove za stvaranje trap pjesama.*” В українській мові також усталилися: трек, ремікс, луп, бітбокс, синтезатор.

Угорський вплив у музичній термінології був обмеженим, але його можна знайти в регіональній лексиці (особливо в Славонії та Воєводині), а також у назвах народних інструментів: *čimbalom* – цимбал (народний інструмент), *klarinet* – кларинет (і угорська, і міжнародна форма), *verbunkos* – традиційний музичний стиль (особливо в народній музиці). “*Čimbal je bio čest instrument u slavonskim svadbama, preuzet iz mađarske glazbene tradicije.*” Українська має аналог: цимбали, вербунк, що свідчить про загальносхідноєвропейське поширення.

Під османським впливом у хорватську побутову лексику потрапили деякі терміни, пов’язані з інструментами, музичними подіями або ритуалами: *tambur* – тамбура, *zurla* – зурна (духовий інструмент), *šargija* – старий струнний інструмент [Hrvatski jezični portal, <https://hjp.znanje.hr>]. “*U bosanskim sevdalinkama često se koristi saz i tambura, tradicionalni orijentalni instrumenti.*” Ці слова характерні для фольклорного контексту, зберігаючи сліди орієнтального впливу. Українська мова також має деякі спільні терміни: саз, зурна, тамбур, що свідчить про османську культурну спадщину.

2.2. Культурні й політичні чинники функціонування терміносистеми

Розвиток музичної термінології у будь-якій мові не є ізольованим мовним явищем — він тісно пов'язаний з історичними, політичними та культурними процесами. У випадку хорватської мови, особливо вразливої до зовнішніх впливів через своє геополітичне положення, ці чинники відігравали ключову роль у формуванні музичного лексикону.

Протягом ХІХ століття Хорватія перебувала у складі Австро-Угорщини, де німецька мова була мовою науки, адміністрації та мистецтва. Це сприяло глибокому проникненню німецьких термінів у музичну освіту та практику. У школах і музичних академіях викладання музики відбувалося переважно за німецькими підручниками, назви інструментів: *klarinette*, *geige*, *bratsche* часто використовувалися паралельно з місцевими. Теоретичні терміни як *tonart*, *taktart*, *generalbass*, *Stimme* увійшли в ужиток через педагогічну систему. Приклад: “*Za vrijeme Austro-Ugarske mnoge glazbene škole koristile su terminologiju iz njemačke harmonijske teorije.*”

У Далмації, яка тривалий час перебувала під владою Венеційської республіки, вплив італійської культури був надзвичайно потужним. Це призвело до проникнення великої кількості термінів італійського походження, особливо пов'язаних з оперною традицією. Приклади: *scena* – сцена, *recitativo* – речитатив, *maestro* – маестро (диригент, композитор), *partitura* – партитура, *orchestra* – оркестр. Ці терміни не тільки збереглися, а й досі активно вживаються. “*Glazbeni rječnik u Dalmaciji bio je ispunjen talijanizmima još dugo nakon raspada Mletačke vlasti.*”

У період СФРЮ (1945–1991) спостерігалася певна уніфікація термінології, з орієнтацією на “загальнолюдське” і “соціалістичне” вираження. У багатьох випадках просувалися спільні терміни для всіх югославських народів. Деякі сербізми входили в офіційні документи й

освітні програми: *harmonika*, *nastup* (виступ), *zapis* (запис). Також переважали дешифровані варіанти: замість *loop* — *petlja*, замість *remix* — *obrada*. Однак у Хорватії після 1991 року з'явилась тенденція до повернення до оригінальних, міжнародно визнаних термінів.

Після здобуття незалежності та особливо після вступу до ЄС, хорватська музична термінологія зазнала значного впливу англійської мови як глобальної лінгва франка. Це проявляється:

- у назвах музичних жанрів: *jazz*, *blues*, *rock*, *trap*, *EDM* [Cambridge Dictionary, <https://dictionary.cambridge.org>],
- у професійних ролях: *DJ*, *producer*, *beatmaker* [Cambridge Dictionary, <https://dictionary.cambridge.org>],
- у назвах програмного забезпечення: Ableton, Logic Pro, GarageBand.

Приклад: “Novi val hrvatskih producenata koristi izraz ‘beat’ umjesto ‘ritam’ za suvremeni zvučni dizajn.” Паралельно з цим у навчальних програмах з'явилися двомовні або тримовні глосарії, де терміни подаються англійською, хорватською та латинською/італійською (залежно від походження).

Попри численні зовнішні впливи, у хорватській культурі існувала й залишається тенденція до очищення мови, тобто прагнення до вживання питомих або адаптованих форм. Замість *band* — *sastav*, замість *song* — *pjesma*, замість *hit* — *uspješnica* (хоча рідше) [Hrvatski jezični portal, <https://hjp.znanje.hr>]. Цей процес має паралелі й в українській мові, де поряд з бендом уживаються слова ансамбль, гурт, а замість трек — композиція, пісня.

2.3. Сучасні тенденції збагачення музичного лексикону

У XXI столітті музична термінологія у хорватській мові, як і в багатьох інших мовах, переживає активні трансформації, зумовлені

глобалізаційними процесами, розвитком цифрових технологій, зміною форм споживання музики та впливом молодіжної культури. Ці тенденції відображаються в появі нових слів (неологізмів), адаптації англіцизмів, поширенні сленгових форм і частковій маргіналізації традиційної термінології.

Англійська мова домінує у глобальному музичному ринку, зокрема в діджитальній музиці, стримінгу, техніці звукозапису та соціальних мережах. Через це велика кількість неперекладених термінів з'являється у щоденному дискурсі: *streaming, playlist, track, drop, hook, vibe, beat, flow, auto-tune, hit, remix, cover, mashup, producer, collab, EP, single* [Cambridge Dictionary, <https://dictionary.cambridge.org>]. Ці слова зазвичай не адаптуються граматично, наприклад: “Objavio je novi EP na Spotifyju i najavio još jedan collab s trap producentom.” Українська мова має аналогічну картину: стрімінг, плейліст, трек, флоу, біти, кавер, мемікс, колаб, сингл.

У неформальному мовленні (особливо на TikTok, Instagram, YouTube) поширюються модифіковані форми стандартних англійських термінів або їх сленгові варіанти: *banger* – označava pjesmu koja “rastura”, *veliki hit, vibe* – atmosfera pjesme, *bars* – tekstualno snažni stihovi u rapu, *cringe song* – pjesma koja izaziva neugodu, *feat* (skraćeno od featuring) – suradnja dvaju izvođača [Cambridge Dictionary, <https://dictionary.cambridge.org>]. “Ova stvar je pravi banger, beat je lud, a flow brutalan!” Оскільки такі слова вживаються переважно у розмовному реєстрі, вони рідко зазнають адаптації, однак з часом можуть проникати і до офіційного вжитку або словників сучасної молодіжної лексики.

Крім запозичень, у хорватській мові з'являються неологізми, створені шляхом словотвору або калькування. Вони часто функціонують поруч з іншомовними формами: *slušalicaš* – osoba koja stalno ima slušalice, *pjesmolovac* – glazbeni entuzijast koji stalno traži novu glazbu, *zvukovni pejzaž* – hrvatski izraz za soundscape, *uspješnica* – zamjena za hit (rjeđe) [Hrvatski

jezični portal, <https://hjp.znanje.hr>]. “Pjesmolovci današnjice neprestano listaju playliste u potrazi za novim vibeom.” Схожі явища спостерігаються в українській мові, де виникають неологізми типу трекозалежний, пісня-вірус, звукоплин, а також кальки як звуковий пейзаж для soundscape.

Сучасна музична термінологія тісно пов’язана з інтернет-культурою. Упроваджуються такі мовні елементи: #newdrop, #sadrap, #indiepop (хештеги як частина лексикону). Меметизація музичних фраз: “Što sam upravo čuo?” (реакція на bizarnu pjesmu). Злиття музичних і субкультурних ідентичностей: *soundcloud rep*, *emo trap*, *bedroom pop* [Cambridge Dictionary, <https://dictionary.cambridge.org>]. Ці вирази стають новими носіями смислів у музичному середовищі, відображаючи не лише стиль, а й світогляд спільноти.

Таким чином, сучасна хорватська музична термінологія демонструє відкритість до глобального впливу, швидку зміну лексичних одиниць і паралельне функціонування традиційного й неформального пластів. Це створює складну, але надзвичайно живу мовну картину.

2.4 Типологія хорватської та української терміносистем

Хорватська та українська мови належать до слов’янської мовної групи, але розвивалися в різних історико-культурних контекстах. Це спричинило як спільні риси, так і значні відмінності у формуванні музичної термінології. У цьому підрозділі порівняємо лексичний склад, джерела запозичень, адаптаційні стратегії й ужиток у двох мовах на прикладі конкретних термінів.

Обидві мови активно запозичували лексику з латини, італійської та німецької мов. У результаті багато термінів у хорватській та українській мають спільне походження і подібну форму:

Італійська	Хорватська	Українська
opera	opera	опера
concerto	koncert	концерт
sonata	sonata	соната
libretto	libreto	лібрето

[Hrvatski jezični portal, <https://hjp.znanje.hr>; Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука, 2005, доступ через slovnyk.ua]

Латина	Хорватська	Українська
cantus	kant	кант
organum	orgulje	орган
chorus	zbor	хор

[Hrvatski jezični portal, <https://hjp.znanje.hr>; Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука, 2005, доступ через slovnyk.ua]

Варто зазначити, що в українській мові часто зберігається латинська/італійська форма, тоді як у хорватській частіше спостерігається адаптація до місцевої морфології.

Одні й ті самі терміни в українській і хорватській можуть звучати по-різному через різні фонетичні та графічні норми. Наприклад:

Міжнародний термін	Хорватський термін	Український термін
bass	bas	бас
soprano	sopran	сопрано

orchestra	orkestr	оркестр
timbre	timbar	тембр

[Hrvatski jezični portal, <https://hjp.znanje.hr>; Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука, 2005, доступ через slovnyk.ua]

У хорватській мові переважає графічна адаптація, де “ph” → “f”, “c” → “k”, а “ch” → “h/k”. В українській — часто транслітерація за допомогою кирилиці з близькою фонетичною відповідністю.

Українська мова частіше калькує міжнародні терміни або створює власні відповідники. Наприклад: *soundscape* → звуковий пейзаж (укр.), тоді як у хорватській частіше *soundscape* або *zvučna pozadina*, *track* → доріжка, композиція (укр.), тоді як у хорватській: *trak*, *pjesma*. Це свідчить про різну мовну політику: в українській — тенденція до термінологічної самостійності, в хорватській — до запозичення з адаптацією.

Сленгові терміни часто схожі, але мають локальні варіації:

Значення	Хорватська	Українська
хітова пісня	hit, banger	хіт, бенгер
атмосфера пісні	vibe	вайб
реп-уривок	bars	барси, куплети
успішна пісня	uspješnica	хіт, пісня-бомба

[Hrvatski jezični portal, <https://hjp.znanje.hr>; Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука, 2005, доступ через slovnyk.ua]

Хорватська більше схильна до творення неологізмів на основі рідної лексики (*uspješnica*), тоді як українська переважно транслітерує іноземні слова (вайб, барси).

Обидві мови мають внутрішній опір до надмірної іноземної лексики. У Хорватії це виражається у спробах повертати слова типу *sastav* (замість *band*), *uspješnica* (замість *hit*), а в Україні — через вживання гурт, композиція, наспів, твір. Проте в обох мовах існує паралельне функціонування двох рівнів: офіційно-нормативного і неформального, молодіжного.

Попри різні культурно-історичні впливи, хорватська та українська музична термінологія мають багато спільного завдяки однаковим джерелам запозичень. Однак адаптаційні стратегії та мовна політика дещо різняться, що призводить до появи унікальних рис у кожній системі.

2.5. Висновки з розділу 2 “Формування музичної термінології в хорватській мові”

У другому розділі досліджено історичні етапи становлення музичної термінології в хорватській мові, починаючи від середньовіччя й до сучасності. Показано, що формування термінологічного корпусу відбувалося в контексті активної взаємодії з провідними європейськими культурними осередками — Італією, Німеччиною, Францією, а також під впливом латинської церковної традиції.

Встановлено, що італійська мова відіграла ключову роль у становленні базової музичної термінології (*allegro*, *opera*, *concerto*), яка й донині використовується в академічному середовищі. Значний вплив мала й німецька мова, з якої запозичено терміни, пов’язані з музичною теорією (*takt*, *kapelmajstor*) [Hrvatski jezični portal, <https://hjp.znanje.hr>]. У ХХ столітті англійська мова стала головним джерелом нових термінів, особливо в сфері популярної, електронної музики та діджитал-культури (*beat*, *remix*, *loop*, *track*, *DJ*) [Cambridge Dictionary, <https://dictionary.cambridge.org>].

Розглянуто культурно-політичні чинники, які впливали на музичну

термінологію, зокрема роль Австро-Угорщини, Венеційської республіки, Югославії та Європейського Союзу. Показано, що терміносистема розвивалася не лише під впливом зовнішніх джерел, а й у контексті внутрішньої мовної політики, яка прагнула зберегти баланс між запозиченнями та питомою лексикою.

Сучасна ситуація вказує на домінування англomовних термінів у неформальному дискурсі, паралельно з офіційною хорватською лексикою. Таке співіснування є ознакою живої термінологічної системи, відкритої до інновацій, але з орієнтацією на мовну норму.

Розділ 3. Лексичні запозичення в музичній термінології хорватської мови

3.1. Семантичні групи запозичених термінів

Щоб краще зрозуміти структуру та функцію запозичень у музичній термінології хорватської мови, доцільно згрупувати їх за семантичними полями, тобто тематичними категоріями, в яких вони функціонують. Основні групи включають: жанри, музичні інструменти, технічні терміни, стилістичні характеристики та рольові/професійні позначення. У кожній із них простежується чіткий вплив певної мови-джерела.

Жанри музики

Назви музичних жанрів майже виключно запозичені, здебільшого з англійської або італійської мов. У цій групі переважають неадаптовані або частково адаптовані терміни: *rock, pop, jazz, blues, hip-hop, reggae, funk, trap, electro, house, techno, opera, sonata, concerto, cantata (итал.)* [Cambridge Dictionary, <https://dictionary.cambridge.org>].

Приклади у вживанні: “Najviše sluša trap i techno, ali voli i jazz.” ; “U drugom dijelu programa slijedi izvedba sonate u tri stavka.” У більшості випадків ці назви не перекладаються, хоча іноді зустрічаються спроби калькування (narodna glazba = folk, zabavna glazba = pop).

Музичні інструменти

Назви інструментів у хорватській мові є комбінацією запозичень та автохтонних слів:

Інструмент	Походження	Хорватська форма
------------	------------	------------------

piano	італ.	klavir
violin	італ.	violina
flute	фр.	flauta
clarinet	фр./нім.	klarinet
guitar	ісп./англ.	gitara
drum set	англ.	bubnjevi / set bubnjeva
synthesizer	англ.	sintisajzer
tambura	тур.	tambura

[Hrvatski jezični portal, <https://hjp.znanje.hr>; Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука, 2005, доступ через slovnyk.ua]

“Na pozornici su se isticali bas gitara i sintisajzer, koji su oblikovali zvuk cijelog benda.” Звертає на себе увагу те, що хорватська зазвичай адаптує вимову і правопис, зберігаючи при цьому інтернаціональну впізнаваність терміна.

Технічна термінологія

У цю групу входять слова, що описують звукозапис, продукцію, обробку звуку й інші технічні аспекти: *remix, mastering, loop, equalizer, auto-tune, sampler, beat, fade out, track* [Cambridge Dictionary, <https://dictionary.cambridge.org>]. Наприклад, “*producent je napravio odličan remix koristeći loopove i sampleove iz prethodne pjesme.*” Характерно, що ці терміни майже ніколи не перекладаються, а в молодіжному середовищі набувають сленгових варіантів: *rimiksati, loopati, bitati*.

Стили виконання і прийоми гри

Багато термінів, що описують спосіб гри, динаміку або артикуляцію, запозичені з італійської або французької: *legato*, *staccato*, *glissando*, *crescendo*, *diminuendo*, *pizzicato*, *vibrato*, *portamento* [Hrvatski jezični portal, <https://hjp.znanje.hr>]. “Glazbenik je izveo cijelu frazu u legatu, s blagim vibratom.” Ці терміни фігурують переважно в академічному контексті — у нотних записах, підручниках і музичних школах.

Стилістичні позначення та загальні характеристики

Опис музики або інтерпретації часто здійснюється через ад’єктивні терміни і звороти: *forte*, *piano*, *moderato*, *allegro*, *vivace*, *dolce*, *maestoso* [Hrvatski jezični portal, <https://hjp.znanje.hr>]. Такі позначення часто зберігають італійське написання навіть у хорватських нотних виданнях, а в поясненнях уживаються поряд із перекладом. “*Allegro vivace* označava energičan i brz tempo.”

Ролі, професії, функції

Назви професій у музиці — ще одна група, у якій переважають іноземні терміни, зокрема англіцизми: *DJ*, *beatmaker*, *producer*, *vokalist*, *backvokal*, *frontman*, *bassist*, *sound designer* [Cambridge Dictionary, <https://dictionary.cambridge.org>]. Часто ці слова залишаються в англійській формі (з вимовою по-хорватськи), або утворюють нові, напівадаптовані форми: “On je talentirani beatmaker koji surađuje s mnogim vokalistima iz regije.”

Таким чином, лексика, що описує жанри, інструменти, техніку, стиль і функції, засвідчує високу частку запозичень, які органічно увійшли в хорватський музичний лексикон. Вона демонструє не лише мовну відкритість, а й здатність мови адаптуватися до нових реалій, зберігаючи при цьому певну системність у семантичній організації.

3.2. Функціональні аспекти запозиченої музичної термінології

Мовна ситуація у сфері музичної термінології в Хорватії свідчить про роздвоєність між офіційним/нормативним лексиконом і неформальним, побутовим або молодіжним мовленням. Запозичення, що функціонують в обох реєстрах, мають різний ступінь адаптації, стильову маркованість і сферу вживання. Офіційна термінологія представлена у навчальних програмах музичних шкіл і академій, наукових та методичних працях, нотних виданнях, словниках та глосаріях.

Ці джерела тяжіють до уніфікації та стабільності термінів, часто зберігаючи інтернаціональну форму (особливо італійську), або адаптуючи іноземне слово до граматичних норм хорватської мови.

Приклади з офіційного дискурсу:

- kontrapunkt, intonacija, akord, skladatelj, orkestar, klavir, glazbena ljestvica, dinamika,
- італійські: *crescendo*, *fortissimo*, *rubato*, *legato*,
- англійські: *sintisajzer*, *mikser*, *sampling*. [Hrvatski jezični portal, <https://hjp.znanje.hr>]

“Učenicima moraju poznavati vrste kadenci, osnovne glazbene forme i pravila harmonizacije.” Така термінологія є фіксованою і часто кодифікована в шкільних програмних документах і академічних виданнях.

На противагу формальному рівню, молодіжне середовище, музичні фанати, блогери та виконавці використовують гнучку, динамічну, сленгову мову, що постійно оновлюється і відображає тенденції попкультури.

Приклади з молодіжного дискурсу:

- *banger*, *drop*, *beat*, *vibe*, *autotjun*, *cover*, *hook*, *bars*, *flow*, *diss track*
[Cambridge Dictionary, <https://dictionary.cambridge.org>].

- фонетичні адаптації: *bit, vokal, producer, featurati, loopati, remiksati* [Hrvatski jezični portal, <https://hjp.znanje.hr>].

“Ova pjesma ima brutalni drop, flow mu je top, a autotjun taman koliko treba.” Такі форми нерідко порушують орфографічні норми, не відмінюються або комбінуються з англійським синтаксисом, особливо в інтернет-комунікації (“poslušaj ovaj new drop”).

У багатьох випадках запозичення функціонують у двох варіантах — формальному і неформальному:

Формальний стиль	Молодіжний варіант
skladba	pjesma, stvar, track
skladatelj	autor, producent
zvučni zapis	snimka, drop
orkestar	bend
glazbena produkcija	beatanje, miksanje

[Hrvatski jezični portal, <https://hjp.znanje.hr>]

Приклади: “Autor skladbe upotrijebio je elemente džeza i minimalizma” i “Producent je složio beat i ubacio vibe koji totalno nosi pjesmu.”

Сучасна музична сцена в Хорватії (особливо треп і реп-виконавці) користується гібридною мовою, де поєднуються елементи стандартного хорватського, англійського сленгу і новотворів: “Novi sound je više chill, ali drop ima punch, refren je catchy, a beat je na razini.” У подібному дискурсі спостерігається естетизація запозичень — вони сприймаються як модні, сучасні та автентичні для конкретного жанру або покоління.

Запозичення в хорватській музичній термінології функціонують на двох паралельних рівнях: офіційна термінологія тяжіє до стабільності, адаптації та нормативності, тоді як молодіжний дискурс динамічний, гібридний і відкритий до постійного оновлення. Це природне мовне явище, яке відображає співіснування традиційної і сучасної музичної культури.

Така двошарова структура музичної термінології — офіційна (академічна) і неформальна (молодіжна, побутова) — створює підґрунтя для виникнення нових мовних явищ, зокрема фразеологічних зворотів. Саме у неформальному мовленні найчастіше з'являються фразеологізми з музичним компонентом, що нерідко мають іншомовне походження або включають запозичену лексику.

У молодіжному дискурсі подібні фразеологізми виконують не лише номінативну, а й експресивно-стилістичну функцію, часто стаючи елементами сленгу або ідентичності певної субкультури. Наприклад:

— *ubacio drop* — створити кульмінаційний момент у треку;

— *ima dobar flow* — добре володіє ритмом і побудовою репу;

— *catchy refren* — запам'ятовуваний приспів.

У таких виразах запозичення інтегруються в нові синтаксичні конструкції й утворюють стійкі словосполучення, які функціонують подібно до класичних фразеологізмів. Деякі з них навіть трансформуються у метафори в ширшому контексті:

— *dati ton razgovoru* — задати стиль або напрямок спілкуванню (метафоризація музичного терміну "тон").

Таким чином, фразеологізми з музичним компонентом — це не просто наслідок запозичення лексики, а вияв глибшої інтеграції термінів у

повсякденну мову, що свідчить про живу взаємодію між стандартним і неформальним регістрами хорватської мови.

“Національна своєрідність фразеологізмів різних мов пов’язана насамперед із їх образністю. Фразеологізми є неповторними, своєрідними за своєю внутрішньою формою. Вони становлять собою складний феномен, що відображає як власне лінгвістичні фактори, що визначаються специфікою лексико-семантичної і граматичної системи конкретних мов, так і екстралінгвальні фактори, пов’язані з життям нації, – особливості національного характеру, духовного складу, культури, своєрідності етнічного побуту, традицій, звичаїв, специфіка історичного розвитку народу. Особливості образної мотивації в структурі значення ідіом є важливими для з’ясування мовної картини світу і її бачення народом, який розмовляє тією чи іншою мовою. Фразеологічна одиниця, будучи номінативною, висвічує процес номінації у вигляді мовного знака, кінцевим результатом якого є мовна картина світу.” [Яцьків М. Ю. Здобутки сучасної української фразеології у контексті новітніх парадигм лінгвістичних досліджень. Міжнародний науковий вісник. 2014]

Багато музичних термінів із латини, італійської чи англійської мови стали частиною розмовного або публіцистичного стилю, набуваючи переносного значення.

Фразеологізм	Значення	Приклад вживання
Dati ton nečemu	Započeti, usmjeriti atmosferu	On je dao ton cijelom koncertu
Glazba za nečije uši	Nešto neugodno, poželjno	To je bila glazba za njegove uši

Svirati prvu violinu	Biti glavni, voditi	U bendu ona svira prvu violinu
Biti izvan ritma	Biti neusklađen, neorganiziran	Cijeli govor mu je bio izvan ritma
Otpjevati svoje	Završiti karijeru / umrijeti (ironično)	Politički je on već otpjevao svoje
Igrati po nečijoj noti	Ponašati se po tuđem diktatu	Mediji igraju po noti velikih oglašivača
Deveta (posljednja, zadnja) rupa na svirali	Ono što je nevažno, sporedno, čemu se ne pridaje nikakvo značenje	Posao mu je zadnja rupa na svirali

Ці фразеологізми хоч і мають музичну основу, вживаються переважно у немусичних контекстах, отже функціонують як семантично вторинні одиниці.

Деякі вирази входять до вжитку прямо з англійської — або як кальки, або у фонетично адаптованій формі:

- biti u grooveu – osjećati ritam, biti u skladu
- baciti mic (od mic drop) – izreći nešto efektно pa završiti
- odraditi solo – istaknuti se, učiniti nešto samostalno
- svirati po defaultu – djelovati automatski, bez razmišljanja

“Kad je rekao zadnju rečenicu, samo je bacio mic i otišao.”Ці вирази є прикладом новітніх фразеологізмів, які виникають у цифровій культурі,

репу, стендапу та TikTok/YouTube-середовищі. Їхній статус часто ще не усталений, але їх поширеність зростає.

Цікавим явищем є поєднання місцевої граматичної структури з інтернаціональним терміном:

- biti u fullu – biti potpuno spreman
- otići u fade – postupno nestajati iz javnosti
- svirati playback – pretvarati se, glumiti
- na repeat – neprestano ponavljati (pjesmu, ponašanje)

“Ova pjesma mi je na repeat već cijeli tjedan!” Тут запозичення не лише формують фразеологізми, а й визначають стилістичну приналежність мовця – молодь, фанати, виконавці.

Музичні фразеологізми виконують не лише номінативну, а й ідентифікаційну та стилістичну функцію:

- У молодіжному середовищі — це засіб створення спільної культурної мови.
- У публіцистиці — метафора для емоційного забарвлення.
- У художній мові — алегоричний засіб вираження ритму життя, гармонії, хаосу тощо.

“Cijelo društvo pleše po taktovima društvenih mreža.”

3.3. Висновки до розділу 3 розділу “Лексичні запозичення в музичній термінології хорватської мови”

Третій розділ присвячено конкретному аналізу запозиченої лексики у сфері музичної термінології. Запозичення розподілено за семантичними групами: жанри (rock, jazz, trap), інструменти (gitara, tambura), технічні терміни (remix, mastering, autotune), стилістичні вказівки (legato, staccato), професійні ролі (DJ, beatmaker). Виявлено, що більшість термінів запозичено з італійської, німецької, англійської мов, а також із турецької у сфері народної музики.

Окрему увагу приділено відмінностям у функціонуванні запозичень в офіційному та неформальному стилях. В офіційній терміносистемі домінують стабільні, адаптовані одиниці, тоді як молодіжний і медійний дискурс активніше використовує неадаптовані англіцизми, сленгові форми й неологізми. Паралельно аналізується поява музичних фразеологізмів із запозиченими компонентами, які поступово інтегруються в повсякденне мовлення.

Розглянуто також типові моделі графічної, фонетичної, морфологічної та семантичної адаптації. Доведено, що запозичення в хорватській мові не є випадковими, а вписуються у ширший культурно-лінгвістичний контекст, демонструючи взаємодію мови й суспільства.

Словник запозичених слів у хорватській мові у музичній сфері:

Германізми (з німецької мови):

№	Слово хорв.	Переклад (укр.)	Значення	Тип запозичення	Ступінь адаптації
1	Kontrabas	Контрабас	Найбільший струнний інструмент оркестру, звучить на октаву нижче, ніж віолончель.	Прямий	Фонетичний, морфологічний
2	Klavir	Піаніно	Загальна назва для клавішних інструментів, таких як фортепіано.	Опосередкований (через німецьку з лат.)	Фонетичний, морфологічний
3	Simfonija	Симфонія	Великий оркестровий твір, зазвичай у 3–4 частинах	Опосередкований (через грецьку та латинську через німецьку)	Фонетичний, морфологічний
4	Dirigent	Диригент	Керівник оркестру або	Прямий	Фонетичний, морфологічний

			хору.		
5	Takt	Такт	Ритмічна одиниця у нотному записі, що вказує на метричну структуру музики.	Прямий	Фонетичний, морфологічний
6	Fuga	Фуга	Поліфонічний музичний твір, у якому одна тема послідовно з'являється в різних голосах із імітацією, формуючи складну структуру.	Опосередкований (з латинської через італійську)	Фонетичний
7	Akord	Акорд	Поєднання щонайменше трьох звуків, що звучать одночасно.	Прямий	Фонетичний, морфологічний
8	Komponirati	Компонувати	Створювати	Опосередков	Фонологічний та

			музичну композицію, організувати музичний матеріал у завершений твір.	аний (з латинської через німецьку)	морфологічний
9	Капела	Капела	Невеликий музичний ансамбль (вокальний / інструментальний)	Прямий	Фонетичний
10	Pauza	Пауза	Ритмічна пауза, тобто знак, що позначає тривалість зупинки в нотному записі музичних творів	Опосередкований з грецької та латинської через німецьку.	Фонетичний
11	Serenada	Серенада	Пісня, яку зазвичай	Опосередкований (з	Фонетичний

			співають під вікном дівчини; серенада	італійської через німецьку)	
--	--	--	--	-----------------------------------	--

Італізми (з італійської мови):

№	Слово хорв.	Переклад укр.	Значення	Тип запозичення	Ступінь адаптації
1	Opera	Опера	Музично-сценічний твір, що поєднує музику, спів та драму.	Прямий	Фонетичний, морфологічний
2	Koncert	Концерт	Твір для соліста з оркестром, що підкреслює технічну майстерність виконавця.	Опосередкований (з латини через італійську)	Фонетичний, морфологічний
3	Sonata	Соната	Інструментальний твір з кількох частин, зазвичай для одного або двох інструментів.	Опосередкований (з латини через італійську)	Фонетичний, морфологічний

4	Arija	Арія	Сольний вокальний номер у вокально-інструментальному творі, переважно в опері.	Прямий	Фонетичний, морфологічний
5	Allegro	Алегро	Темпова вказівка: швидко, жваво.	Прямий	Фонетичний
6	A capella	А капелла	Хоровий або сольний спів без інструментального супроводу.	Прямий	Фонетичний
7	Maestro	Маєстро	Почесний титул або звернення до видатного музиканта, диригента.	Прямий	Фонетична, морфологічна
8	Sopran	Сопрано	Найвищий жіночий або дитячий голос.	Прямий	Фонетичний
9	Tenor	Тенор	Високий чоловічий голос.	Опосередкований (з латинської через	Фонетичний

				італійську)	
10	Bas	Бас	Найнижчий чоловічий голос.	Опосередкований (з латинської через італійську)	Фонетичний
11	Bariton	Баритон	Середній чоловічий голос між тенором і басом.	Опосередкований (з грецької через італійську)	Фонетичний, морфологічний
12	Virtuoz	Віртуоз	Репродуктивний митець, музикант, який досконало володіє своєю майстерністю.	Опосередкований (з латинської через італійську)	Фонетичний
13	Lira	Ліра	Давній струнний інструмент; символ поезії.	Опосередкований (з грецької через італійську)	Фонетичний
14	Flauta	Флейта	Духовий музичний інструмент з боковим	Прямий	Фонетичний

			отвором.		
15	Partitura	Партитура	Повний нотний запис для всіх інструментів ансамблю або оркестру.	Прямий	Фонетичний, морфологічний
16	Bis	Біс	Вигук, яким просять повторити частину програми на концерті тощо: ще!, ще!	Опосередкований (з латинської через італійську)	Фонетичний
17	Forte	Форте	Гучно, голосно (музичний термін динаміки).	Прямий	Фонетичний
18	Violina	Скрипка	Смичковий струнний інструмент високого регістру.	Прямий	Фонетичний

Галліцизми (з французької мови):

№	Слово хорв.	Переклад укр.	Значення	Тип запозичення	Ступінь адаптації
1	Balet	Балет	Театральне дійство, у якому поєднуються танець, музика, міміка й сценографія.	Прямий	Фонетичний і морфологічний
2	Refren	Рефрен	Повторювана частина пісні, зазвичай наприкінці куплета або після нього.	Прямий	Фонетичний
3	Žanra	Жанр	Стиль або тип музики.	Прямий	Фонетичний і морфологічний
4	Solfedo	Сольфеджіо	Навчання нотній програмі.	Прямий	Фонетичний, морфологічний
5	Šanson	Шансон	Французька лірична пісня.	Прямий	Фонетичний, морфологічний

6	Etida	Етюд	Навчальний інструментальний твір, що розвиває технічні навички.	Прямий	Фонетичний, морфологічний
7	Ansambl	Ансамбль	Група виконавців, що грають або співають разом.	Прямий	Фонетичний
8	Aranžman	Аранжування	Обробка музичного твору для іншого складу чи стилю.	Прямий	Фонетичний
9	Akord	Акорд	Одночасне звучання	Опосередкований (з латинської)	Фонетичний

			кількох тонів.	через німецьку, італійську та французьку)	
10	Nokturno	Ноктюрн	Композиція мрійливого, меланхолійног о характеру (популярна у 19 столітті як фортепіанна мініатюра	Опосередков аний з італійської через французьку)	Фонетичний
11	Saksofon	Саксофон	Духовий музичний інструмент з одинарною тростиною.	Прямий	Фонетичний

Англіцизми (з англійської):

№	Слово хорв.	Переклад укр.	Значення	Тип запозичення	Ступінь адаптації
----------	------------------------	--------------------------	-----------------	----------------------------	------------------------------

1	Bend	Група	Музичний колектив.	Прямий	Фонетичний, морфологічний
2	Hit	Хіт	Популярна пісня.	Прямий	Фонетичний, морфологічний
3	Album	Альбом	Збірка музичних творів.	Опосередкований (з латинської через англійську)	Фонетичний, морфологічний
4	Trek	Трек	Окрема композиція або запис.	Прямий	Фонетичний, морфологічний
5	Singl	Сінгл	Окремий випуск пісні.	Прямий	Фонетичний, морфологічний
6	Remiks	Ремікс	Перероблена версія пісні.	Прямий	Фонетичний, графічний
7	Kaver	Кавер	Нова інтерпретація вже існуючої пісні.	Прямий	Фонетичний, морфологічний
8	Di-džej	Ді-джей	Виконавець, що міксує музику.	Прямий	Фонетичний, графічний
9	Bit	Біт	Ритмічна основа музики.	Прямий	Фонетичний, семантичний

10	Rep	Реп	Ритмічний речитатив у музиці.	Прямий	Фонетичний
11	Rok	Рок	Музичний жанр, що виник у 1950-х роках, характеризується енергійним ритмом, гітарними рифами та вокалом.	Прямий	Фонетичний
12	Pop	Поп	Популярна музика масового вжитку, орієнтована на широку аудиторію, з простими мелодіями та ритмікою.	Прямий	Фонетичний
13	Džez	Джаз	Музичний жанр з імпровізаційною основою, що	Прямий	Фонетичний

			<p>поєднує афроамериканські ритми, блюзову гармонію та синкопування.</p>		
14	Bluz	Блюз	<p>Емоційно насичений музичний стиль, що виник серед афроамериканці в на Півдні США, часто з темами суму або туги.</p>	Прямий	Фонетичний
15	Hip-hop	Хіп-хоп	<p>Музичний і культурний рух, що включає реп, DJ-інг, брейк-данс і графіті; музика базується на ритмічному речитативі.</p>	Прямий	Фонетичний, графічний
16	Saundtrek	Саундтрек	Музичний	Прямий	Фонетичний

			супровід до фільму, відеогри або театральної постановки; часто включає тематичні композиції.		морфологічний, графічний
17	Plejlista	Плейлист	Добірка музичних композицій, сформована вручну або автоматично, зазвичай у цифровому форматі.	Прямий	Часткова адаптація
18	Mikrofon	Мікрофон	Пристрій, що перетворює звукові хвилі в електричний сигнал; використовується для запису або підсилення звуку.	Опосередкований (з грецької через італійську)	Фонетичний, морфологічний
19	Miks	Мікс	Змішування	Прямий	Фонетичний

			звуків або треків, часто у DJ-контексті.		
--	--	--	--	--	--

Турцизми (з турецької мови):

№	Слово хорв.	Переклад укр.	Значення	Тип запозичення	Ступінь адаптації
1	Tambura	Тамбур	Щипковий струнний інструмент, поширений у балканській народній музиці, подібний до мандоліни.	Прямий	Фонетичний, морфологічний
2	Zurla	Зурна	Духовий музичний інструмент з гучним і пронизливим звучанням, традиційно використовується	Прямий	Фонетичний, морфологічний

			на Балканах і Близькому Сході.		
3	Pjesma	Пісня	Музичний твір із текстом, що виконується вокально.	Опосередкован ий (слов'янське, але під впливом тур.)	Семантичний
4	Glazba	Музика	Мистецтво організації звуків у часі, що викликає емоційний або естетичний ефект.	Опосередкован ий (слов'янське, але під впливом тур.)	Семантичний
5	Воја (glasa)	Тембр (голосу)	Сукупність акустичних властивостей голосу; тембр	Прямий	Семантична калька

Латинізми (з латинської мови):

№	Слово хорв.	Переклад укр.	Значення	Тип запозичення	Ступінь адаптації
1	Kor	Хор	Група співаків, що виконують	Прямий	Фонетичний, морфологічний

			вокальні твори одночасно, унісоном або багатоголосо.		
2	Orgulje	Орган	Клавішний духовий музичний інструмент із багатьма регістрами, часто використовує ся в церковній музиці.	Прямий	Фонетичний, морфологічний
3	Ljestvica	Гама/ шкала	Послідовність музичних звуків, розташованих за висотою.	Опосередкова ний (із грец. через лат.)	Фонетичний, морфологічний
4	Melodija	Мелодія	Музична лінія, що складається з послідовності звуків, упорядковани	Опосередкова ний (із грец. через лат.)	Фонетичний, морфологічний

			х за висотою і ритмом.		
5	Tempo	Темп	Швидкість виконання музичного твору.	Прямий	Фонетичний, морфологічний
6	Harmonija	Гармонія	Поєднання кількох звуків, що звучать одночасно і сприймаються як єдине ціле.	Опосередкований (із грец. через лат.)	Фонетичний, морфологічний
7	Tekst	Tekst	Слова пісні або вокального твору.	Прямий	Фонетичний, морфологічний
8	Liturgija	Літургія	Церковна служба, часто супроводжується музикою або співом.	Прямий	Фонетичний, морфологічний
9	Misa	Меса	Католицька служба, що включає співи, молитви та	Прямий	Фонетичний

			музичні твори.		
10	Rekvijem	Реквієм	Музичний твір для заупокійної меси, присвячений пам'яті померл	Прямий	Фонетичний
11	Nota	Нота	Графічне зображення музичного звуку.	Прямий	Фонетичний, морфологічний
12	Instrument	Інструмент	Знаряддя для гри музики, що створює або передає звуки.	Прямий	Фонетичний, морфологічний
13	Vokal	Вокал	Спів, виконуваний людським голосом; також — вокальна партія.	Прямий	Фонетичний, морфологічний
14	Akcent	Акцент	Виділення	Прямий	Фонетичний,

			одного тону або акорду в музичному висловлюванн і		морфологічний
15	Recitacija	Декламація	Поезія, що підходить для читання вголос (декламації)	Прямий	Фонетичний, морфологічний

Висновки

Хорватська музична термінологія є багатошаровою системою, що сформувалася в результаті глибоких і тривалих міжмовних контактів. Лексичні запозичення в цій галузі не є спорадичними чи випадковими, а мають чіткі історичні, соціокультурні та функціональні передумови.

Основними джерелами запозичень у хорватській музичній термінології виступають:

- латина — як мова церкви та науки;
- італійська — через музичну теорію, оперу та класичну традицію;
- німецька — через музичну освіту та вплив Австро-Угорщини;
- французька — через балет, сценічні жанри, естетику;
- англійська — у сучасних жанрах, цифровій музиці та масмедійній лексиці;
- турецька — у контексті фольклору, народної та регіональної музики.

Типологізація запозичень показала, що більшість термінів потрапили в хорватську мову через *прямі запозичення*, але значну частину становлять і *опосередковані* (через латину, італійську чи німецьку мови). Вони пройшли різні етапи адаптації — фонетичну, морфологічну, графічну та семантичну, що свідчить про гнучкість і відкритість мовної системи.

Запозичення в музичному лексиконі виконують чіткі функції:

- номінативну — позначають нові або складні поняття, інструменти, жанри;
- комунікативну — забезпечують точність і ефективність фахової комунікації;
- культурну — відображають міжкультурні зв'язки, обміни і спадщину;
- стилістичну та інноваційну — особливо в сленгових і медійних контекстах.

Систематизація матеріалу у вигляді словника (близько 100 термінів) із зазначенням: мови-джерела; перекладу українською; значення; типу запозичення; ступеня адаптації — є результатом оригінального лексикографічного аналізу й може бути використана в науковій, педагогічній та перекладацькій практиці.

Магістерська робота демонструє, що музична термінологія в хорватській мові — це жива, відкрито-структурована система, яка безперервно поповнюється новими одиницями відповідно до змін у музичному середовищі, технологіях і соціальному вжитку. Водночас, вона зберігає національну ідентичність та тісно пов'язана з мовною політикою й освітніми нормами. Було проведено комплексний аналіз музичних термінів-запозичень у хорватській мові, уперше укладено лінгвістично маркований словник із типологізацією запозичень, узагальнено особливості функціонування запозиченої лексики на різних стилістичних рівнях. Результати дослідження можуть бути використані у лінгвістичних дослідженнях і лекціях з порівняльної лексикології, при укладанні спеціалізованих словників. у навчальних курсах з хорватської мови для філологів, перекладачів, музикознавців, як база для подальших студій з лексико-семантичної адаптації іншомовної лексики.

Дослідження лексичних запозичень у музичній термінології хорватської мови дало змогу виявити багатоаспектну взаємодію мов, культур, історичних обставин і соціальних чинників у формуванні цього особливого лексичного шару.

Варто зазначити, що, незважаючи на значну кількість запозичень, хорватські мовці завжди намагалися зберегти свою мовну ідентичність, активно використовуючи питому лексику та створюючи власні відповідники для іноземних слів. Це дозволяє підтримувати баланс між

збереженням мовних традицій та інтеграцією нових елементів у мовну систему.

Запозичення в хорватській мові проходять адаптацію на кількох рівнях: фонетичному, морфологічному, графічному та семантичному. Більшість термінів зберігають інтернаціональну форму, але з часом зазнають певного ступеня локалізації.

У сучасному мовленні спостерігається дуальність між офіційною та неформальною музичною термінологією: перша тяжіє до нормативності, а друга — до експресивності, сленгу та англomовних інновацій.

Фразеологізми з музичним компонентом — окрема, цікава група, що містить як запозичені, так і автохтонні вирази, які стали частиною повсякденного, публіцистичного та художнього мовлення.

Порівняння з українською мовою показало значну кількість спільних запозичень та фразеологізмів, а також виявило національні особливості в адаптації та розвитку музичної лексики. Обидві мови демонструють здатність поєднувати міжнародну термінологію з власною мовною традицією.

Таким чином, музична термінологія в хорватській мові є яскравим прикладом мовної взаємодії, креативної адаптації та мовно-культурної динаміки. Її дослідження відкриває широкі перспективи для подальших студій — як у площині зіставної лінгвістики, так і в контексті міждисциплінарних гуманітарних наук.

У межах магістерської роботи було опрацьовано 79 слів музичної термінології, більшість із яких становлять запозичення з італійської мови. Саме італійська є найпродуктивнішим джерелом, з огляду на тривалу традицію використання її термінів у сфері класичної музики (*opera*, *sonata*, *concerto* тощо). Значна кількість термінів також походить з латини, німецької та англійської мов, що відображає історичну послідовність

культурного впливу на хорватське музичне середовище. Порівняно менше запозичень виявлено з французької та турецької мов, які хоча й залишили свій слід, але не є основними джерелами у цій галузі. Таким чином, словник ілюструє поліетнічну природу музичної лексики в хорватській мові та її відкритість до лексичних інновацій.

Список використаних джерел

1. Бойтор В.Ю., Калинич І.Й., Есенова Е.Й., Карпенко В. (2017). Словник музичних термінів. Київ.
2. Булик-Верхола С., Зародження наукової музичної термінології української мови в XVI–XVIII ст., 2014].
3. Верховцова О. М., Куценко О. В. (2018). Запозичення чи мовне сміття? : thesis.
4. Ганич Д.І., Олійник І.С. (1985). Словник лінгвістичних термінів. Київ: Вища школа. 360 с.
5. Гарасевич М. (1973). Мала українська музична енциклопедія. Нові дні. Р. 24, ч. 280, трав. С. 31–32.
6. Готько Е. Слов'янські лексичні запозичення в німецькій мові. Молодь і ринок. 2014. № 1 (108), січ. С. 93–96.
7. Гудима Н.В. “Класифікація основних типів запозичень у сучасній українській літературній мові” 2012,
8. Данилевська О. М. (2020). Мовна ситуація в українській шкільній освіті на початку XXI століття : автореф. дис. ... д-ра філол. наук. Київ. 40 с.
9. Демешко І. М. (2013). Сучасна українська літературна мова...: Навчальний посібник. Кіровоград: Авангард. 327 с.
10. Дундїй П. Н. Лексичні запозичення: природа, типи, особливості вживання // *Лінгвістика*. – 2011. – Вип. 4. – С. 120–126.
11. Есенова Е. Й. (2020). Фонетико-графічна асиміляція запозичених лексем мовою-реципієнтом. // Сучасні дослідження з іноземної філології. Вип. 18. С. 26–34.
12. Есенова Е. Й., Калинич І. Й., Бойтор В. Ю. (2023). Лексичне запозичення як засіб збагачення словникового складу мови. // Закарпатські філологічні студії. Видавничий дім «Гельветика».

13. Марченко Д. О. (2010). Англійські запозичення в українській мові : thesis.
14. Мельничук О. С. Словник іншомовних слів, 2005, доступ через slovnyk.ua]
15. Рудакова Т. М. (2015). Іншомовні лексичні запозичення та проблема їхньої доцільності у витлумаченні вчених ХХ–ХХІ ст. // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Філологічні науки.
16. Русанівський В.М. (2001). Історія української мови. Київ: Наукова думка.
17. Селіванова О.О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд). – К.: Фітосоціоцентр, 1999. – 148 с.
18. Сімик. Словник лінгвістичних термінів: лексикологія, фразеологія, лексикографія. (2011). Івано-Франківськ, Україна
19. Сімонюк В. П. Лексичні запозичення в українській мові: історико-соціолінгвістичний аспект / Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Філологічні науки. - 2015. - Кн.1. - С. 89-94.
20. Фаріон І. (2023). Англобарбаризація і питомі новотвори. // Лінгвостилістичні студії.
21. Яцьків М. Ю. Здобутки сучасної української фразеології у контексті новітніх парадигм лінгвістичних досліджень. Міжнародний науковий вісник. 2014. Вип. 8 (27). С. 253–262.
22. Anić, Vladimir. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber, 2007.
23. Babić, S. *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2002.
24. Barbara Štebih. (2008). *Morfološka adaptacija posuđenica*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

25. Monika Blagus i Lidija Orešković *Dvorski Njemačko-francuski utjecaj na hrvatsko glazbeno nazivlje*, 2018
26. Bloomfield, L. *Language*. London: Allen & Unwin, 1933.
27. Britannica. *Double bass*. Доступно за посиланням:
<https://www.britannica.com/art/double-bass>
28. Cambridge Dictionary. (2024). *English Music Terms Glossary*. Доступно за посиланням: <https://dictionary.cambridge.org>
29. Durrigl, Marija-Ana. (1988). *Hungarizmi u hrvatskom književnom jeziku*. Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika.
30. Englesko-Hrvatski Rječnik. *English-Croatian Dictionary*. Journal of Croatian Studies. 1960. Vol. 1. P. 186–192.
31. Filipović, R. (1990). *Teorija jezika u kontaktu*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
32. Glazbena literatura za tamburaške orkestre. Osijek: Hrvatski tamburaški savez, 2007.
33. Grove, G., Fuller-Maitland, J. A. *Dictionary of Music and Musicians*. The Musical Times and Singing Class Circular, 1889.
34. Haugen, E. (1950). *The Analysis of Linguistic Borrowing*. Language, 26, 210–331.
35. Hrvatski jezični portal. (2024). Доступно за посиланням:
<http://hjp.znanje.hr>
36. *Hrvatsko-talijanski jezični dodiri: Srječnikom talijanizama.....* Zagreb: Nakladni zavod Globus, 2004.
37. Konfić, Lucija. (2017). *Predstavljanje osnovnih pojmova digitalne humanistike u vezi s glazbom i muzikologijom*. Zagreb.
38. Ljubičić, Maslina. (1998). *Bilješke o semantičkoj specijalizaciji posuđenica*. Suvremena lingvistika, Vol. 45–46 No. 1–2.
39. Menac, A. *Hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb: Naklada Ljevak, 2014.
40. Pintar, Marijana. *Krešimir Kovačević kao leksikograf...* Zagreb, 1984.

41. Piper, P. *Uvod u slavistiku*. 2nd ed. Beograd: Zavod za udžbenike, 2009.
42. Samardžija, M. (1995). *Leksikologija hrvatskoga jezika* Zagreb: Školska knjiga.
43. Samardžija, M. *Pregršt novosti iz jezične kroatistike*. Radovi Zavoda za slavensku filologiju, Zagreb, 1993–1995, br. 28–29, s. 123–138.
44. Šonje, Jure. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", 2000.
45. Sočanac, Lelija. (2002). *Talijanizmi u hrvatskome jeziku*. Zagreb: Zavod za lingvistička istraživanja HAZU.
46. Tuksar, Stanislav. *Hrvatska glazbena terminologija u Dizionario Italiano-Latino-Illirico Ardelia della Belle (Mleci, 1728)*.
47. Urban Dictionary. (2024). *Unesci za izraze: drop, mic, vibe, hook*.
Доступно за посиланням: <https://www.urbandictionary.com>
48. Vranić, Silvana, Zubčić, Sanja. (2013). *Turcizmi u frazemima hrvatskih govora*. Zagreb.

Онлайн сервіс створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

ПРОТОКОЛ
створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 01:55:06 16.05.2025

Назва файлу з підписом: Магістерська Кулик-6.pdf
Розмір файлу з підписом: 1.0 МБ

Перевірені файли:
Назва файлу без підпису: Магістерська Кулик-6.pdf
Розмір файлу без підпису: 993.5 КБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: Кулик Олександра Сергіївна
П.І.Б.: Кулик Олександра Сергіївна
Країна: Україна
РНОКПП: 3718407068
Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 01:55:02
16.05.2025
Сертифікат виданий: "Дія". Кваліфікований надавач електронних довірчих послуг
Серійний номер: 382367105294AF9704000000DFB62700EF16EA03
Тип носія особистого ключа: ЗНКІ криптомодуль ІІТ Гряда-301
Алгоритм підпису: ДСТУ 4145
Тип підпису: Кваліфікований
Тип контейнера: Підписаний PDF-файл (PAdES)
Формат підпису: З повними даними для перевірки (PAdES-B-LT)
Сертифікат: Кваліфікований

Версія від: 2025.02.05 13:00

ДЗЮБА-ПОГРЕБНЯК ОЛЕНА ІВАНІВНА

Результат перевірки підпису	Підпис вірний
П.І.Б.	ДЗЮБА-ПОГРЕБНЯК ОЛЕНА ІВАНІВНА
РНОКПП	2370809406
Організація (установа)	ФІЗИЧНА ОСОБА
Код ЄДРПОУ	
Посада	
Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для даних від Надавача)	19:19:43 17.05.2025
Сертифікат виданий	КНЕДП АЦСК АТ КБ "ПРИВАТБАНК"
Серійний номер	5E984D526F82F38F04000000F209CB01C5175006
Тип носія особистого ключа	Захищений
Алгоритм підпису	dstu4145
Тип підпису	Кваліфікований
Формат підпису	CAAdES-T
Сертифікат	Кваліфікований